

Επιστημονικές ενώσεις και επαγγελματικά δικαιώματα Η περίπτωση των Οικονομικών Επιστημόνων

Χρήστος Ιωάννου*

Περίληψη

Τα οικονομικά επαγγέλματα, σε αντίθεση με τα νομικά, τα ιατρικά ή τα τεχνικά επαγγέλματα, ανήκουν στην κατηγορία των επιστημονικών επαγγελμάτων που δε συνοδεύονταν, επί έτη, από σαφή και ρυθμιζόμενα επαγγελματικά δικαιώματα. Στη δημιουργία του Οικονομικού Επιμελητηρίου Ελλάδος και τη δραστηριότητά του μορφοποιούνται οι προσπάθειες των πτυχιούχων οικονομικών επιστημόνων, κυρίως εκείνων που απασχολούνται στο δημόσιο τομέα, να δημιουργήσουν μία ρυθμιζόμενη αγορά εργασίας μέσα από την κατοχύρωση των επαγγελματικών δικαιωμάτων τους. Αυτό προωθήθηκε με δύο τρόπους. Πρώτον, τη νομοθεσία για χορήγηση άδειας εργασίας. Δεύτερον, με την προσπάθεια ορισμού των οικονομικών επαγγελμάτων. Η διαδικασία κατοχύρωσης των επαγγελματικών δικαιωμάτων βρίσκεται σε εξέλιξη και αναδεικνύει σειρά θεμάτων σχετικά με τη σχέση επιστημονικών ενώσεων και κράτους, τη μεταβατική περίοδο της αγοράς εργασίας από την έλλειψη θεσμικού πλαισίου για τη ρύθμιση των επαγγελματικών δικαιωμάτων, τη δυναμική των επαγγελματικών ειδικεύσεων στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας και τις ανισότητες μεταξύ των θεσμοποιημένων επαγγελματικών δικαιωμάτων των μελών διαφορετικών επιστημονικών ενώσεων στο δημόσιο τομέα της οικονομίας.

1. Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια η ελληνική αγορά εργασίας είναι αντικείμενο συστηματικότερης έρευνας. Κατά κανόνα, οι επιχειρούμενες προσεγγίσεις την αναλύουν σε εθνική κλίμακα ως ενιαίο

---

* Διδάκτωρ Οικονομικών Επιστημών.

σύνολο. Όμως, όλο και περισσότερο επιχειρούνται εξειδικευμένες προσεγγίσεις επιμέρους τμημάτων της σε τοπική και περιφερειακή κλίμακα. Ελάχιστες παραμένουν οι προσεγγίσεις επιμέρους κλαδικών και επαγγελματικών αγορών εργασίας. Η παρούσα μελέτη αναφέρεται σε αυτό που στον πανεπιστημιακό καταμερισμό των οικονομικών καλύπτει τη θεωρία των επιστημονικών-επαγγελματικών αγορών εργασίας (professional labour markets). Η διαδικασία ανάδυσης και θεσμοποίησης των επιστημονικών επαγγελμάτων, όπως και η θέση τους στη δυναμική της αγοράς εργασίας, είναι μια μάλλον ανεξερεύνητη πλευρά της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας.

Επιστημονικά επαγγέλματα στην αγορά εργασίας υπάρχουν πολλά. Τα νομικά, τα ιατρικά και τα τεχνικά επαγγέλματα είναι από τα παραδοσιακά και πλέον κατοχυρωμένα. Η επιτελούμενη οικονομική αναδιάρθρωση και η επέκταση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης επιδρούν στην αγορά εργασίας των επιστημονικών επαγγελμάτων. Από τη δεκαετία του 1970 παρατηρούνται διαφοροποιήσεις στη διαμόρφωση των δομών της αγοράς εργασίας και στην εκδήλωση των συλλογικών συμπεριφορών σε αυτές. Δύο φαινόμενα, τα οποία έχουμε αναλύσει στα πλαίσια άλλων μελετών, δημιουργούν ένα νέο πλαίσιο για την εξέλιξη των θεσμοθετημένων αγορών εργασίας. Πρώτον, η ραγδαία επέκταση του συνδικαλισμού, τόσο στον ιδιωτικό, όσο και στο δημόσιο τομέα της οικονομίας. Δεύτερον, η εντυπωσιακή επέκταση της απασχόλησης πτυχιούχων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στις υπηρεσίες και κυρίως στο δημόσιο τομέα¹.

Η παρούσα μελέτη αποτελεί μια προσέγγιση στην αγορά εργασίας των οικονομικών επαγγελμάτων και αφορά τα επαγγελματικά δικαιώματα των πτυχιούχων οικονομικών σχολών και τμημάτων Α.Ε.Ι. Η έμφαση δίνεται στη διαδικασία οριοθέτησης και θεσμοθέτησης της εν λόγω αγοράς εργασίας, από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 έως σήμερα, βάσει της δραστηριότητας που έχει αναπτύξει το σώμα των Ελλήνων πτυχιούχων οικονομικών σχολών και τμημάτων Α.Ε.Ι., όπως κι όσο εκφράζονται από το Οικονομικό Επιμελητήριο Ελλάδος. Η διαδικασία θεσμοθέτησης και κατοχύρωσης των οικονομικών επαγγελμάτων εξετάζεται υπό το φως της θεωρίας περί της θέσης και του ρόλου των επιστημονικών επαγγελμάτων στην αγορά εργασίας και προτείνεται μια ερμηνεία αυτής της διαδικασίας – η οποία σημειωτέον βρίσκεται σε εξέλιξη.

Το θεωρητικό υπόβαθρο της παρούσας προσέγγισης, έχει παρουσιασθεί σε προηγούμενη μελέτη (Ιωάννου, 1994). Η παρούσα

μελέτη αφορά τη λειτουργία των επιστημονικών-επαγγελματικών ενώσεων ως μέσου των πτυχιούχων για τη ρύθμιση των αγορών εργασίας. Από αυτή τη σκοπιά, εξετάζεται η δημιουργία του Οικονομικού Επιμελητηρίου Ελλάδος ως ένωσης των πτυχιούχων οικονομικών επιστημόνων στην αγορά εργασίας. Η δεύτερη ενότητα αφιερώνεται στις διαδικασίες ελέγχου των επαγγελματικών δικαιωμάτων στην αγορά των οικονομικών επαγγελμάτων. Συζητείται ο ορισμός των οικονομικών επαγγελμάτων και η θέση τους στον ιδιωτικό και το δημόσιο τομέα της οικονομίας. Τέλος, στην τρίτη ενότητα, συνοψίζονται τα συμπεράσματα της μελέτης.

2. Επιστημονικές ενώσεις και πτυχιούχοι: Η περίπτωση του Οικονομικού Επιμελητηρίου Ελλάδος

2.1. Η δημιουργία του Οικονομικού Επιμελητηρίου Ελλάδος

Τα μονοπωλιακά δικαιώματα και οι περιορισμοί εισόδου στα επιστημονικά επαγγέλματα δημιουργούνται, κατά κανόνα, με νομοθετικές ρυθμίσεις. Βέβαια, των νομοθετικών ρυθμίσεων προηγείται η σύσταση και η δραστηριοποίηση των συλλογικών φορέων εκπροσώπησης των ενδιαφερόμενων ομάδων επιστημόνων επαγγελματιών, οι οποίες αναπτύσσουν δραστηριότητα με σκοπό τη ρύθμιση –μεταξύ άλλων και νομοθετική– των επιστημονικών-επαγγελματικών αγορών εργασίας. Το αν η νομοθεσία παίρνει πάντα τη μορφή που απαιτούν οι επαγγελματικές οργανώσεις των επιστημόνων, ή αν στην έκβαση των νομικών ρυθμίσεων λαμβάνεται υπόψη το δημόσιο συμφέρον και το συμφέρον των καταναλωτών, είναι αντικείμενο συγκεκριμένης ανάλυσης.

Σύμφωνα με την εμπειρία της Βρετανίας, οι ενώσεις των επιστημονικών επαγγελμάτων αναπτύχθηκαν παράλληλα με τον κλασικό συνδικαλισμό των μισθωτών. Όπως περιέγραψε ο Margerison (1980) την εποχή που αναπτύσσονταν τα *trade-unions*, παράλληλα αναπτύσσονταν και οι επαγγελματικές ενώσεις των δικηγόρων, των λογιστών κλπ. υπό μορφή *institutes*, *associations* και *societies*². Όμως στο εσωτερικό των επιστημονικών επαγγελμάτων, οι ενώσεις, τα επιμελητήρια και τα συμβούλια των επαγγελματικών ομάδων, προϋπήρξαν των κλασικών συνδικαλιστικών οργανώσεών τους. Ο κλασικός συνδικαλισμός των

επιστημόνων επαγγελματιών άρχισε να αναπτύσσεται με την αρχή της δεκαετίας του 1960. Σύμφωνα με τον Whitfield (1982: 255-260), η ανάπτυξη του συνδικαλισμού των επιστημονικών επαγγελματιών μπορεί να θεωρηθεί ως ένας συμβιβασμός μεταξύ της επιθυμίας τους, αφενός να έχουν μια συλλογική έκφραση και αφετέρου να διατηρήσουν μια ειδική σχέση με τους εργοδότες τους. Αυτός ο συμβιβασμός συχνά επιβλήθηκε από το γεγονός της μαζικής ένταξης επιστημόνων-επαγγελματιών σε σχέσεις μισθωτής εργασίας κυρίως στον τομέα των κρατικών υπηρεσιών.

Στη χώρα μας, τα νομικά και τα ιατρικά επαγγέλματα αποτελούν τυπικά παραδείγματα κατοχυρωμένων και ρυθμιζόμενων επιστημονικών επαγγελμάτων, στα οποία προεξάρχοντα ρόλο διαδραματίζουν οι επιστημονικές-επαγγελματικές ενώσεις – οι δικηγορικοί και οι ιατρικοί σύλλογοι αντιστοίχως. Αντίθετα, λιγότερο κατοχυρωμένα και ρυθμιζόμενα παρέμειναν επαγγέλματα όπως τα οικονομικά ή νεότερα, όπως αυτά που συνδέονται με την πληροφορική και τα οποία, λόγω της επέκτασης των νέων τεχνολογιών και προϊόντων, αυξάνονται με γρήγορους ρυθμούς. Τα οικονομικά επαγγέλματα βρίσκονται σήμερα σε μεταβατική περίοδο. Με τη δημιουργία του Οικονομικού Επιμελητηρίου Ελλάδος, ο χώρος των οικονομικών επαγγελμάτων αποτελεί αντικείμενο οριοθετήσεων με στόχο το σαφή ορισμό του επαγγελματικού χώρου, των επαγγελματικών δικαιωμάτων και της ενιαίας συλλογικής θέσης των οικονομικών επιστημόνων στην αγορά εργασίας. Από αυτή την άποψη, η αγορά των οικονομικών επαγγελμάτων, βρίσκεται σε διαφορετική φάση εξέλιξης σε σχέση με τις κατεξοχήν οργανωμένες αγορές εργασίας επιστημόνων επαγγελματιών (όπως είναι οι μηχανικοί, οι δικηγόροι και οι γιατροί, με τις επαγγελματικές οργανώσεις τους, το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, οι Δικηγορικοί Σύλλογοι και ο Πανελλήνιος Ιατρικός Σύλλογος, αντιστοίχως).

Η μεταβατική περίοδος στην αγορά εργασίας των οικονομικών χαρακτηρίζεται από τις προσπάθειες για την ίδρυση του Οικονομικού Επιμελητηρίου Ελλάδος (Ο.Ε.Ε.) ως επιστημονικού και επαγγελματικού φορέα των Ελλήνων οικονομικών επιστημόνων. Σε δεύτερη φάση, χαρακτηρίζεται από τις προσπάθειες του Ο.Ε.Ε. να κατοχυρώσει επαγγελματικά τους πτυχιούχους οικονομικών σχολών και τμημάτων Α.Ε.Ι. ως επιστήμονες που ασκούν οικονομικά επαγγέλματα. Η διαδικασία θεσμοποίησης και κατοχύρωσης των οικονομικών επαγγελμάτων στην αγορά εργασίας είναι δυνατόν να προσεγγισθεί με βάση τα τρία επίπεδα της ρύθμισης που όρισε ο Friedman: την εγγραφή στην επαγγελματική

ένωση, τη βεβαίωση της επαγγελματικής ιδιότητας και τη χορήγηση άδειας ασκήσεως επαγγέλματος.

Η πορεία ίδρυσης του Ο.Ε.Ε. είναι το αρχικό μέρος στη διαδικασία οριοθέτησης των οικονομικών επαγγελμάτων στην Ελλάδα. Το Οικονομικό Επιμελητήριο Ελλάδος ιδρύθηκε το 1980 βάσει του νόμου 1100. Η διαδικασία αυτή συμπληρώθηκε με την ψήφιση του ν. 1479/84, ο οποίος τροποποίησε τον ιδρυτικό νόμο 1100/80. Οι πρώτες προσπάθειες για τη δημιουργία του Ο.Ε.Ε., ανάγονται στο 1974 και την ίδρυση του Συνδέσμου Δημιουργίας του Οικονομικού Επιμελητηρίου Ελλάδος (Σ.Δ.Ο.Ε.Ε.)³. Μεταξύ των στόχων του Σ.Δ.Ο.Ε.Ε. ήταν «να απαιτήσουν, οι οικονομικοί επιστήμονες, την καλύτερη μεταχείρισή τους από το κράτος και τους ιδιωτικούς φορείς». Ο Σ.Δ.Ο.Ε.Ε. δραστηριοποιήθηκε στην «πολιτική αγορά» για την ίδρυση του Οικονομικού Επιμελητηρίου Ελλάδος και άρχισε επαφές με μέλη του Κοινοβουλίου, με σκοπό την κατάθεση νόμου περί ίδρύσεως Οικονομικού Επιμελητηρίου. Έτσι, με την εμφάνιση και δραστηριοποίηση του Σ.Δ.Ο.Ε.Ε., το θέμα ίδρυσης του Ο.Ε.Ε. ανάγεται και σε πολιτικό ζήτημα που απασχολεί το Κοινοβούλιο με προτάσεις νομοσχεδίων και διατυπώσεις επερωτήσεων⁴.

Για να προσδιορισθεί το υπόβαθρο και η δυναμική της δημιουργίας του Ο.Ε.Ε. έχει ιδιαίτερη σημασία το θέμα ποιοί και πώς ξεκίνησαν και υποστήριξαν τη δημιουργία του. Τα διαθέσιμα στοιχεία δείχνουν ότι δύο είναι οι βασικές συνιστώσες των δυνάμεων που ώθησαν τη δημιουργία του Ο.Ε.Ε.⁵. Πρώτον, οι σύλλογοι πτυχιούχων οικονομικών σχολών. Δεύτερον, οι σύλλογοι επιστημόνων μισθωτών του ευρύτερου δημόσιου τομέα με επίκεντρο τις τράπεζες και τους οργανισμούς κοινής ωφέλειας. Η συνάφεια των εν λόγω συλλόγων με τους εργασιακούς χώρους, δείχνει ότι το κέντρο βάρους των δυνάμεων που προωθούν την ίδρυση του Ο.Ε.Ε. βρίσκεται στον δημόσιο τομέα της οικονομίας. Η δημιουργία του Ο.Ε.Ε. κινείται κυρίως από αυτούς τους πτυχιούχους που υπάγονται στη σχέση εργοδότη-υπαλλήλου. Είναι χαρακτηριστικό πως από τους πρωτοστατούντες συλλόγους μόνον δύο, αυτοί των Ορκωτών Λογιστών και των Απασχολουμένων στις Εταιρίες Πετρελαιοειδών, συνδέονται με τον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας. Ωστόσο, στην περίπτωση των Ορκωτών Λογιστών, έχουμε ένα ήδη κατοχυρωμένο και ρυθμιζόμενο επάγγελμα, ενώ στην περίπτωση των εταιριών πετρελαιοειδών έχουμε έναν κατεξοχήν μονοπωλιακό κλάδο της οικονομίας με εργατικό δυναμικό υψηλής ειδίκευσης.

Το ότι στην ίδρυση του Σ.Δ.Ο.Ε.Ε. και μετέπειτα του Ο.Ε.Ε.,

πρωτοστατούν σύλλογοι επιστημόνων μισθωτών του ευρύτερου δημόσιου τομέα, μάλλον συνδέεται με δύο φαινόμενα. Πρώτον, συνδέεται με το ότι οι πτυχιούχοι του ιδιωτικού τομέα απασχολούνται σε υψηλότερο βαθμό ως ελεύθεροι επαγγελματίες. Δεύτερον, συνδέεται με το ότι η υψηλότερη συγκέντρωση πτυχιούχων παρατηρείται στο δημόσιο τομέα. Ταυτόχρονα, καθεαυτή η άνοδος του συνδικαλισμού των ενώσεων των επιστημονικών επαγγελματιών επιτελείται παράλληλα με την επέκταση της συνδικαλιστικής δράσης των μισθωτών, την οποία έχουμε αναλύσει σε άλλη μελέτη⁶. Πρόκειται συνεπώς για φαινόμενο που συνδέεται με τον μεταπολιτευτικό μετασχηματισμό των εργασιακών σχέσεων και, ταυτόχρονα, αποτελεί ένδειξη φυγόκεντρων τάσεων στο εσωτερικό της δημόσιας απασχόλησης, καθώς, πέρα από το γεγονός ότι οι πτυχιούχοι εν γένει έχουν δικούς τους συλλόγους, οι επιστημονικές-επαγγελματικές ομάδες διεκδικούν μία διαφορετική μορφή οργάνωσης και εκπροσώπησης στην αγορά εργασίας.

2.2. Η υποχρεωτικότητα της εγγραφής

Το ζήτημα της ίδρυσης ή όχι του Ο.Ε.Ε. ήταν αντικείμενο αντιπαράθεσης, η οποία αφορούσε κυρίως τον χαρακτήρα του επιμελητηρίου και το ρόλο του στην αγορά εργασίας. Η υποχρεωτικότητα της εγγραφής στο Ο.Ε.Ε. των πτυχιούχων που ασκούν οικονομικά επαγγέλματα, ήταν το κεντρικό θέμα αντιπαράθεσης στην πορεία δημιουργίας του Ο.Ε.Ε. Η υποχρεωτικότητα της εγγραφής αποτελούσε προϋπόθεση *sine qua non* για την οριοθέτηση της αγοράς των οικονομικών επαγγελμάτων. Στην ουσία, αφορούσε δύο ζητήματα. Πρώτον, το εάν όσοι ασκούν οικονομικά επαγγέλματα πρέπει να εγγράφονται υποχρεωτικά στο Ο.Ε.Ε. Δεύτερον, το ποιοι δικαιούνται να εγγράφονται ως μέλη του Ο.Ε.Ε. Συνεπώς, μέσω της υποχρεωτικότητας της εγγραφής ετίθετο το θέμα οριοθέτησης των επαγγελματικών δικαιωμάτων. Είναι χαρακτηριστικό πως στη συζήτηση περί ίδρυσης Οικονομικού Επιμελητηρίου, εμπλέκονται τα Εμπορικά και Βιομηχανικά Επιμελητήρια της χώρας⁷, τα οποία τάσσονται, ήδη από το 1975, κατά της ίδρυσης Οικονομικού Επιμελητηρίου και κατά της υποχρεωτικότητας εγγραφής των οικονομικών επιστημόνων που ασκούν οικονομικά επαγγέλματα. Οι αντιθέσεις των Ε.Β.Ε. ως προς την ίδρυση και το χαρακτήρα του Ο.Ε.Ε., επιλύθηκαν σταδιακά⁸. Όπως φάνηκε αργότερα, τα Εμποροβιομηχανικά Επιμελητήρια αρνούσαν, τόσο την ίδρυση, όσο και την υποχρεωτικό-

τητα της εγγραφής φοβούμενα ότι θα αποδυναμώνονταν σε μέλη εάν τους αφαιρούνταν οι έμποροι και βιομήχανοι πτυχιούχοι οικονομικών σχολών⁹.

Η μη υποχρεωτικότητα της εγγραφής θα είχε ως συνέπεια το Ο.Ε.Ε. να λειτουργεί ως μια τυπική συνδικαλιστική οργάνωση της οποίας τα μέλη θα επιδίωκαν ρυθμίσεις μέρους της αγοράς των οικονομικών επαγγελμάτων. Σε αυτή την περίπτωση, η συνέχεια και η αναπαραγωγή του Ο.Ε.Ε. θα ήταν συνάρτηση, είτε της κλασικής συνδικαλιστικής αποτελεσματικότητας του Ο.Ε.Ε. (να αυξάνει τις αποδοχές των μελών του σε σχέση με αυτές των μη μελών), είτε εξωοικονομικών κινήτρων. Ούτως ή άλλως, η δυνατότητα συνολικής ρύθμισης της αγοράς των οικονομικών επαγγελμάτων –ή έστω κεντρικού ρόλου στη ρύθμισή της– θα ήταν περιορισμένη. Γι' αυτό, η διοίκηση του Σ.Δ.Ο.Ε.Ε. θεωρούσε ότι η υποχρεωτικότητα εγγραφής θα έδινε οντότητα στο Ο.Ε.Ε.¹⁰.

Τα θέματα των μελών και της υποχρεωτικότητας εγγραφής παρέμειναν ως σημεία τριθής έως την ίδρυση του Ο.Ε.Ε., αλλά και μετά από αυτήν. Στα πρώτα σχέδια νόμου περί ίδρυσης του Ο.Ε.Ε., το 1975, προβλεπόταν προαιρετική εγγραφή για τους πτυχιούχους της Α.Σ.Ο.Ε.Ε., της Α.Β.Σ.Π., της Α.Β.Σ.Θ., των Οικονομικών Τμημάτων των Νομικών Σχολών Αθηνών και Θεσσαλονίκης, καθώς και των αλλοδαπών με ισότιμα πτυχία. Στο σχέδιο νόμου που κατετέθη στη Βουλή στις 29 Αυγούστου 1978, η εγγραφή ήταν προαιρετική και η διοίκηση του Σ.Δ.Ο.Ε.Ε. ζητούσε να τροποποιηθεί το σχετικό άρθρο και να γίνει υποχρεωτική για όλους τους απασχολούμενους στο δημόσιο ή τον ιδιωτικό τομέα και τους απασχολούμενους ως ελεύθεροι επαγγελματίες, που είναι πτυχιούχοι των Ανώτατων Οικονομικών Σχολών (Α.Σ.Ο.Ε.Ε., Α.Β.Σ.Θ., Α.Β.Σ.Π., Οικονομικό Τμήμα Νομικής Αθηνών και Θεσσαλονίκης και κάθε άλλης που επρόκειτο να ιδρυθεί) ή είναι πτυχιούχοι ισότιμων σχολών του εξωτερικού.

Αργότερα, κατά τη διάρκεια της συζήτησης και ψήφισης του νόμου περί ίδρυσης του Ο.Ε.Ε., το θέμα της υποχρεωτικότητας της εγγραφής ήταν το κύριο σημείο αντιπαράθεσης μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών. Η θέση του τότε Υπουργού Οικονομικών Μ. Έβερτ, ήταν η αποδοχή της υποχρεωτικότητας εγγραφής για τους εργαζόμενους πτυχιούχους στο Δημόσιο, τους Οργανισμούς και τους προϊσταμένους Λογιστηρίων Επιχειρήσεων του ιδιωτικού τομέα. Η θέση του Σ.Δ.Ο.Ε.Ε. ήταν υπέρ της υποχρεωτικής εγγραφής όλων ανεξαιρέτα των πτυχιούχων που ασκούν οικονομικά επαγγέλματα (δηλαδή και των υπαλλήλων λογιστηρίων και των ελεύθερων επαγγελματιών, των οποίων ο νόμος δεν

επέβαλε την υποχρεωτική εγγραφή). Ο υπουργός Οικονομικών το αρνήθηκε επικαλούμενος την ανάγκη προστασίας των πτυχιούχων, ιδιαίτερα των νέων, από την ανεργία, καθώς ήταν ενδεχόμενο οι εργοδότες να μην απασχολούν στα λογιστήρια πτυχιούχους αλλά απόφοιτους ιδιωτικών επαγγελματικών σχολών¹¹. Με άλλα λόγια, ο μεν Σ.Δ.Ο.Ε.Ε. διεκδικούσε τον έλεγχο του συνόλου των οικονομικών επαγγελματιών – ιδιαίτερα στο χώρο των ελεύθερων επαγγελματιών. Ο δε υπουργός Οικονομικών, θεωρούσε ότι η υποχρεωτικότητα εγγραφής στο Ο.Ε.Ε. θα είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση του κόστους απασχόλησης πτυχιούχων στις επιχειρήσεις και αρνητική επίδραση στην απασχόλησή τους.

Όσον αφορά το ποιοι δικαιούνται να εγγράφονται στο Ο.Ε.Ε., η τελική ψήφιση του ιδρυτικού νόμου έδωσε το δικαίωμα εγγραφής στους πτυχιούχους της Α.Σ.Ο.Ε.Ε., της Α.Β.Σ.Θ., της Α.Β.Σ.Π., του Οικονομικού Τμήματος των Νομικών Σχολών Αθήνας και Θεσσαλονίκης, της Π.Α.Σ.Π.Ε. που γράφτηκαν ως το ακαδημαϊκό έτος 1963-64, της Π.Α.Σ.Π.Ε. του Τμήματος Δημόσιας Διοίκησης, τους διδάκτορες ή κατόχους μεταπτυχιακών τίτλων των παραπάνω σχολών ή τμημάτων, τους πτυχιούχους κάθε ισότιμης σχολής του εξωτερικού που χρησιμοποιούν το πτυχίο τους για την κατάληψη θέσεων στο Δημόσιο, σε Ν.Π.Δ.Δ., Δημόσιους Οργανισμούς και Επιχειρήσεις, Τράπεζες και Ασφαλιστικές Εταιρίες. Υπήρξε, δηλαδή, ανάγκη ιδιαίτερων ρυθμίσεων για ειδικές ομάδες πτυχιούχων επαγγελματιών. Έτσι, το Ο.Ε.Ε. καθιερώθηκε ως επαγγελματική ένωση των πτυχιούχων οικονομολόγων. Η διαδικασία αυτή συμπληρώθηκε με την τροποποίηση του ιδρυτικού νόμου 1100/80 με τον 1479/84 λόγω της ανάγκης περαιτέρω ειδικών ρυθμίσεων για επιμέρους ομάδες πτυχιούχων. Βάσει του άρθρου 3 του νόμου 1479/84, ως μέλη εγγράφονται τώρα πια υποχρεωτικά όλες οι προαναφερθείσες κατηγορίες που περιλάμβανε ο 1100/80, καθώς και οι πτυχιούχοι νομικών, διοικητικών και πολιτικών επιστημών ημεδαπών και αλλοδαπών ανώτατων σχολών, εφόσον κατά τη δημοσίευση του 1479/84 ασκούν αποδεδειγμένα επαγγέλματα που προσιδιάζουν στην ιδιότητα του οικονομικού επιστήμονα. Επίσης, υποχρεώνονται να εγγράφονται οι πτυχιούχοι του Ινστιτούτου Περιφερειακής Ανάπτυξης της Π.Α.Σ.Π.Ε.¹²

Είναι, λοιπόν, εμφανές ότι η διαδικασία ίδρυσης του Ο.Ε.Ε. είναι μια διαδικασία οριοθέτησης της αγοράς των οικονομικών επαγγελματιών στην Ελλάδα. Με τη βασική οριοθέτηση του Ο.Ε.Ε. ως προς τα μέλη που αφενός δικαιούνται και αφετέρου υποχρεούνται να εγγράφονται, ικανοποιήθηκε μια προϋπόθεση για την αποτελεσματική λειτουργία του Ο.Ε.Ε. στην αγορά εργα-

σίας. Τα εμπόδια και οι διχογνωμίες που υπήρξαν στη διάρκεια αυτής της διαδικασίας είχαν αντικειμενική βάση στην πραγματικότητα των οικονομικών επαγγελμάτων στην αγορά εργασίας.

2.3. Οι πτυχιούχοι οικονομικών σχολών στην αγορά εργασίας

Το ότι τα επιστημονικά επαγγέλματα είναι, κατά κανόνα, αυτά που προϋποθέτουν πανεπιστημιακή εκπαίδευση δε σημαίνει ότι η πανεπιστημιακή εκπαίδευση είναι –εκτός από αναγκαία– και ικανή συνθήκη για τον ορισμό τους – με την έννοια του *profession*. Έτσι, τα στατιστικά στοιχεία για τα εκπαιδευτικά χαρακτηριστικά της απασχόλησης, στο βαθμό που υφίστανται, δεν οδηγούν σε συμπεράσματα για την έκταση των επιστημονικών επαγγελμάτων στην αγορά εργασίας. Δείχνουν απλά την αύξηση των πτυχιούχων στο εργατικό δυναμικό. Στην Ελλάδα μάλιστα όπου, όπως έχουν δείξει οι Psacharopoulos και Arriagada (1986), το εργατικό δυναμικό είναι «υπερεκπαιδευμένο», δηλώνουν απλά το μέγεθος όσων θα μπορούσαν να διεκδικήσουν ιδιαίτερο καθεστώς ως πτυχιούχοι στην αγορά εργασίας. Σύμφωνα με την απογραφή του 1981 (τόμος II, Πίνακας 18), το 66,18% των πτυχιούχων κατατάσσεται στους ασκούντες Επιστημονικά και Ελευθέρια Επαγγέλματα, το 10,33% στους Υπαλλήλους Γραφείου, το 8,52% στους Διευθύνοντες και τα Ανώτερα Διοικητικά Στελέχη και 4,43% στους απασχολούμενους στην παροχή Υπηρεσιών.

Ο χαρακτήρας των στατιστικών στοιχείων που συλλέγονται από την Ε.Σ.Υ.Ε. σχετικά με την αγορά εργασίας και η έλλειψη εξειδικευμένων ερευνών για τα χαρακτηριστικά επιμέρους αγορών εργασίας καθιστούν δύσκολη την προσέγγιση του αριθμού και της θέσης των πτυχιούχων οικονομικών σχολών στην αγορά εργασίας. Για την περιγραφή της αγοράς εργασίας των οικονομικών επαγγελμάτων μόνον εμμέσως είναι δυνατόν να εντοπισθούν στοιχειώδη χαρακτηριστικά της. Ούτε οι πληροφορίες των στατιστικών της εκπαίδευσης (οι οποίες αφορούν σε μεγάλο βαθμό και τη ροή από την ανώτατη εκπαίδευση στην αγορά εργασίας), ούτε οι στατιστικές της εργασίας (οι οποίες δε συλλέγουν πληροφορίες για ανάλυση της αγοράς εργασίας σε επίπεδο επιμέρους επαγγελμάτων και ειδικεύσεων, όπως είναι τα οικονομικά επαγγέλματα για τα οποία εκπαιδεύονται οι φοιτητές των οικονομικών σχολών και τμημάτων των Α.Ε.Ι.), είναι επαρκείς για τη σαφή οριοθέτηση της αγοράς των οικονομικών επαγγελμάτων.

Υποθέσεις που θεωρούν ότι όλοι οι πτυχιούχοι των Α.Ε.Ι. συμ-

μετέχουν στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. Σύμφωνα με τα στοιχεία των δύο τελευταίων απογραφών του 1971 και του 1981, στις οποίες υποχρεούμεθα να βασισθούμε, το ποσοστό συμμετοχής των πτυχιούχων Α.Ε.Ι. στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό ήταν 75,24% κι 80,39% αντιστοίχως. Υπάρχει δηλαδή μια «διαρροή» του ενός πέμπτου των πτυχιούχων έξω από το εργατικό δυναμικό. Το εάν τα ποσοστά συμμετοχής των πτυχιούχων Α.Ε.Ι. στο εργατικό δυναμικό διαφοροποιούνται ανάλογα με την κατηγορία των Α.Ε.Ι. και τον επιστημονικό κλάδο, δεν το γνωρίζουμε λόγω έλλειψης αναλυτικών στοιχείων για το ποιο ποσοστό των πτυχιούχων Ανώτατων Σχολών κατ' είδος πτυχίου συμμετέχουν στο εργατικό δυναμικό.

Ο αριθμός των πτυχιούχων οικονομικών σχολών και τμημάτων Α.Ε.Ι. θέτει το πλαίσιο για τη διερεύνηση της θέσης των οικονομικών επιστημόνων στην αγορά εργασίας. Σε συνδυασμό με στατιστικά στοιχεία της ίδιας περιόδου είναι εν μέρει δυνατόν να προσδιορισθεί πόσοι από τους προαναφερθέντες πτυχιούχους ασκούν οικονομικά επαγγέλματα. Σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 1981 (τόμος II, Πίνακας 6), στον πληθυσμό της χώρας υπήρχαν συνολικά 55.053 πτυχιούχοι της Α.Σ.Ο.Ε.Ε., της Α.Β.Σ.Π., της Α.Β.Σ.Θ. και του Οικονομικού Τμήματος των Νομικών Σχολών. Σύμφωνα με τα ίδια στοιχεία, το 1981 στην ελληνική αγορά εργασίας υπήρχαν 1.659 οικονομολόγοι και 14.933 λογιστές πτυχιούχοι Α.Ε.Ι. Οι δύο αυτές κατηγορίες, περιλαμβάνουν μόνο το 30,14% των πτυχιούχων οικονομικών σχολών και τμημάτων Α.Ε.Ι. Αυτό δε σημαίνει ότι μόνον το 30,14% των εν λόγω πτυχιούχων συμμετέχει στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό. Οι κατηγορίες των οικονομολόγων και των λογιστών αφορούν μόνο όσους η απογραφή του 1981 κατέταξε στην ενότητα των ασκούντων επιστημονικά και ελεύθερα επαγγέλματα. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 3, ενδέχεται ένα μεγάλο μέρος από το υπόλοιπο 70% των πτυχιούχων να ασκεί επάγγελμα που έχει καταγραφεί σε άλλη ενότητα της στατιστικής ταξινόμησης των επαγγελματιών όπως είναι οι Διευθύνοντες και τα Ανώτερα Διοικητικά Στελέχη, οι Υπάλληλοι-Γραφείου, οι Έμποροι και οι Πωλητές, οι Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών κ.λπ.

Αυτές είναι οι δυνατότητες των στοιχείων της απογραφής του 1981 για την οριοθέτηση της αγοράς εργασίας των πτυχιούχων οικονομικών σχολών και τμημάτων Α.Ε.Ι.¹³ Οι δυσκολίες δεν προέρχονται μόνον από την έλλειψη στοιχείων για την απασχόληση των πτυχιούχων οικονομικών σχολών και τμημάτων Α.Ε.Ι.,

αλλά και από το γεγονός ότι τα οικονομικά επαγγέλματα δεν ασκούνται αποκλειστικά από πτυχιούχους οικονομικών σχολών και τμημάτων Α.Ε.Ι., ούτε ασκούνται αποκλειστικά από πτυχιούχους¹⁴. Στο βαθμό που τα επαγγελματικά δικαιώματα και τα χαρακτηριστικά των οικονομικών επαγγελμάτων δεν ήταν ορισμένα βάσει κοινά αποδεκτών ορίων από την πολιτεία, τους εργοδότες και τα συλλογικά όργανα του κλάδου των οικονομικών επιστημόνων, η αγορά εργασίας των πτυχιούχων οικονομικών σχολών δεν ήταν σαφώς οριοθετημένη. Η σχηματική παρουσίαση της ροής των πτυχιούχων από τα Α.Ε.Ι. προς τον υποτιθέμενο φυσικό επαγγελματικό χώρο τους είναι προβληματική, ακριβώς λόγω του ότι αυτό είναι χαρακτηριστικό μιας ιδιαίτερα μακράς περιόδου, η οποία είχε σαν αποτέλεσμα την μη-ταύτιση του χώρου των πτυχιούχων οικονομικών σχολών και τμημάτων Α.Ε.Ι. και του χώρου των ατόμων που ασκούν τα οικονομικά επαγγέλματα. Με δύο λόγια, λόγοι που συνδέονται όχι μόνο με τη στατιστική έρευνα στη χώρα μας, αλλά και με το ζήτημα των επαγγελματικών δικαιωμάτων των πτυχιούχων οικονομικών σχολών, καθιστούν δύσκολη την οριοθέτηση της αγοράς των οικονομικών επαγγελμάτων.

2.4. Μεσο-κορπορατισμός εν τη γενέσει;

Καθώς οι επιστημονικές-επαγγελματικές ενώσεις διαδραματίζουν τον κεντρικό ρόλο στη θεσμοποίηση και τη ρύθμιση των επιστημονικών-επαγγελματικών αγορών εργασίας, υπάρχει το θέμα της ένταξης των εν λόγω ενώσεων στις σχέσεις κοινωνίας και κράτους. Η προβληματική του μεσο-κορπορατισμού αποτελεί γόνιμη αφετηρία για την εξέταση του θέματος. Βέβαια, τα επιστημονικά επαγγέλματα, κυρίως τα παραδοσιακά, προϋπήρξαν της συζήτησης περί μεσο-κορπορατισμού, αλλά ο πολλαπλασιασμός των επιστημονικών-επαγγελματικών ενώσεων που αναπτύσσουν δραστηριότητα στην αγορά εργασίας και στην «πολιτική αγορά» είναι σχετικά πρόσφατο φαινόμενο.

Οι θεωρίες του κορπορατισμού γνώρισαν ιδιαίτερη ανάπτυξη από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 και αφορούν τις τριμερείς σχέσεις κράτους-εργοδοτών-εργαζομένων στις συλλογικές θεσμοποιημένες εκφράσεις τους. Η έννοια του μεσο-κορπορατισμού είναι πιο πρόσφατη. Χρησιμοποιείται ως πεδίο ανάλυσης των σχέσεων και επιδράσεων μεταξύ κράτους και επαγγελματικών συμφερόντων σε τομεακό ή κλαδικό επίπεδο. Στην περίπτωση των μεσο-κορπορατιστικών ρυθμίσεων, δεν παρατηρούνται τριμερείς σχέσεις, ούτε τα συμφέροντα που εμπλέκονται

αφορούν άμεσα τη σχέση κεφαλαίου και μισθωτής εργασίας. Οι μεσο-κορπορατιστικές σχέσεις αφορούν το κράτος και επιμέρους ομάδες συμφερόντων, όπως είναι οι επαγγελματικές ενώσεις και τα επιμελητήρια (στο βαθμό βέβαια που αυτά έχουν αναπτύξει την οργανωτική δυνατότητα να μονοπωλούν την αντιπροσώπευση μιας διακεκριμένης επαγγελματικής κατηγορίας συμφερόντων). Στην ανάλυση του Cawson (1985) είναι αυτού του τύπου οι οργανώσεις των επιστημονικών επαγγελματιών που διαπραγματεύονται μεσο-κορπορατιστικές ρυθμίσεις με το κράτος. Από την ανάλυση των Schmitter και Streeck (1985) συνάγεται πως η προσέγγιση των οργανώσεων που αντιπροσωπεύουν μεσο-κορπορατιστικά συμφέροντα επιστημονικών επαγγελματιών, αφορά αφενός τη σχέση μεταξύ της οργάνωσης και των συμφερόντων των μελών της, αφετέρου τη σχέση μεταξύ των εν λόγω οργανώσεων και των κρατικών υπηρεσιών.

Στην ελληνική κοινωνία και οικονομία, η θέση και η λειτουργία των πλέον γνωστών ομάδων ρυθμιζόμενων επιστημονικών επαγγελματιών, όπως το Τ.Ε.Ε., οι Δικηγορικοί και οι Ιατρικοί σύλλογοι, εμπίπτει σαφώς στη συζήτηση περί μεσο-κορπορατιστικών ρυθμίσεων και αποτελεί ένα θέμα που μένει να διερευνηθεί. Στην περίπτωση των οικονομικών επαγγελματιών, η μεταβατική περίοδος, που αρχίζει με την εκδήλωση των πρώτων προσπαθειών για την επαγγελματική οργάνωση των πτυχιούχων οικονομικών σχολών και τμημάτων Α.Ε.Ι. μέσω του Σ.Δ.Ο.Ε.Ε. και του Ο.Ε.Ε., αφορά όχι μόνο την οριοθέτηση της αγοράς εργασίας, αλλά και την μορφή συγκρότησης και έκφρασης των συμφερόντων των επιστημόνων επαγγελματιών οικονομολόγων. Μάλιστα, η δημιουργία του Ο.Ε.Ε. συχνά θεωρείται ως προσπάθεια επανάληψης του ρόλου που το Τ.Ε.Ε. διαδραματίζει στην ελληνική κοινωνία και οικονομία¹⁵.

Η εμπειρία του Ο.Ε.Ε. δείχνει πως η ανάπτυξη και η καθιέρωσή του, έχει δύο συμπληρωματικές και αλληλοϋποστηριζόμενες όψεις, οι οποίες αφορούν αφενός την αγορά εργασίας, αφετέρου την «πολιτική αγορά». Πρόκειται πρώτον, για την καθιέρωσή του ως ρυθμιστή της συγκεκριμένης αγοράς και, δεύτερον, για την καθιέρωσή του ως θεσμοποιημένου «συνέταιρου» του κράτους και των εκάστοτε κυβερνήσεων στον τομέα της οικονομικής πολιτικής. Και στις δύο περιπτώσεις, προϋπόθεση για την καθιέρωση του Ο.Ε.Ε. είναι η οργανωτική ανάπτυξή του με τη μέγιστη εκπροσώπηση των οικονομολόγων επαγγελματιών. Σε αυτόν τον τομέα, μετά από δέκα χρόνια λειτουργίας, φαίνεται πως το Ο.Ε.Ε. έχει απωλέσει τη δυναμική και την αίγλη που είχε

αμέσως μετά την ίδρυσή του, την περίοδο 1982-83. Ενδείξεις αυτού, αποτελεί ο ρυθμός επέκτασής του στην κάλυψη των πτυχιούχων οικονομικών επιστημόνων και η συμμετοχή τους στις δραστηριότητες του Ο.Ε.Ε.

Ενώ ο Σ.Δ.Ο.Ε.Ε. κάλυπτε 3.500-7.000 μέλη¹⁶, το 1983 με την ίδρυση και λειτουργία του Ο.Ε.Ε. γράφτηκαν 20.877 μέλη. Στο τέλος του 1989, το Ο.Ε.Ε. είχε 29.550 εγγεγραμμένα μέλη¹⁷. Αν ληφθούν υπόψη οι διαγραφές μελών (λόγω συνταξιοδοτήσεων και άλλων αιτιών) τα σημερινά μέλη του Ο.Ε.Ε. δεν υπερβαίνουν κατά πολύ τους 30.000 πτυχιούχους. Από αυτούς, ένα ποσοστό φθίνει, από το 50% προς το 30%, συμμετέχει στις εκλογικές διαδικασίες του Ο.Ε.Ε. Στις εκλογές της 27 Νοεμβρίου 1983 ψήφισαν 17.403 μέλη, ενώ στις εκλογές της 18 Μαΐου 1986 ψήφισαν 12.403 μέλη. Στις τελευταίες εκλογές του Ο.Ε.Ε. της 20 Απριλίου 1989 ψήφισαν 10.586 μέλη του. Τα στοιχεία αυτά δείχνουν πως ο ρυθμός επέκτασης του Ο.Ε.Ε. στην αγορά εργασίας των οικονομικών επαγγελματιών είναι χαμηλός παρά τη σταδιακή επέκταση των κατηγοριών που υποχρεούνται να εγγραφούν ως μέλη του και παρά τη θέση πως η υποχρεωτικότητα της εγγραφής θα έδινε οντότητα στο Ο.Ε.Ε. Άλλα συμπτώματα στασιμότητας στην καθιέρωση του Ο.Ε.Ε., είναι το ότι οι νέοι πτυχιούχοι δεν ενδιαφέρονται για την εγγραφή τους ή ακόμη αγνοούν την ύπαρξή του, αρκετά μέλη δεν πληρώνουν τη συνδρομή τους κ.λπ.¹⁸.

Από την άλλη πλευρά, στη σχεδόν δεκάχρονη πορεία του, το Ο.Ε.Ε. συμμετέχει σε διάφορα επίπεδα των κρατικών διαδικασιών και έχει ενταχθεί, στον ένα ή τον άλλο βαθμό, στη ρύθμιση των κρατικών πολιτικών. Η ένταξη αυτή, είναι βέβαια συνδεδεμένη με τις πολιτικές επιλογές των σοσιαλιστικών κυβερνήσεων της περιόδου 1982-88, αλλά δεν είναι μόνον αποτέλεσμα αυτών των επιλογών. Υπάρχει η ίδια η δυναμική δημιουργίας του Ο.Ε.Ε. ως φορέα ανάλογου των ήδη εδραιωμένων επιστημονικών-επαγγελματικών ενώσεων. Για παράδειγμα, εκπρόσωποί του συμμετέχουν σε Νομαρχικά Συμβούλια (αυτό δεν είναι νομοθετημένο και το Ο.Ε.Ε. το διεκδικεί), στο Ε.Σ.Α.Π., σε επιτροπές υπουργείων (Εθνικής Οικονομίας, Οικονομικών, Παιδείας, Εμπορίου όπως η επιτροπή Τιμών και Εισοδημάτων κλπ.), συμμετείχαν στις Α.Σ.Κ.Ε. του δημοσίου τομέα, σε περιφερειακές γνωμοδοτικές επιτροπές αξιολόγησης των επενδύσεων του νόμου 1262 κ.λπ. Με δύο λόγια, ναι μεν το Ο.Ε.Ε. εμπλέκεται στη διαμόρφωση των κρατικών ρυθμίσεων, αλλά αυτό γίνεται συνήθως σε ad hoc βάση. Ο βαθμός επηρεασμού των τελικών αποτελεσμάτων δεν έχει ερευνηθεί.

Συνεπώς, το εάν το Ο.Ε.Ε. θα κατορθώσει να γίνει ένας μεσο-κορπορατιστικός εταίρος του ελληνικού κράτους, είναι θέμα ανοικτό, το οποίο παραμένει ως αντικείμενο έρευνας. Προς το παρόν, φαίνεται πως η ανάπτυξη και η καθιέρωση του Ο.Ε.Ε. στην αγορά εργασίας των οικονομικών επαγγελματιών και στην «πολιτική αγορά» είναι συνάρτηση, κυρίως, των επαγγελματικών δικαιωμάτων των πτυχιούχων και της δυνατότητας πραγματικού ελέγχου της αγοράς, όχι τόσο μέσω της υποχρεωτικότητας της εγγραφής, αλλά βάσει της χορήγησης αδειών ασκήσεως επαγγέλματος.

3. Το Οικονομικό Επιμελητήριο Ελλάδος και τα επαγγελματικά δικαιώματα των Οικονομικών Επιστημόνων

3.1. Η ρύθμιση του επαγγέλματος με άδεια ασκήσεως

Οι τρεις μέθοδοι ρύθμισης των επιστημονικών επαγγελμάτων, τις οποίες διέκρινε η ανάλυση του Friedman έχουν αποτελέσει –και οι τρεις– αντικείμενο επιδιώξεων του επιστημονικού-επαγγελματικού φορέα των πτυχιούχων οικονομολόγων για τη ρύθμιση της αγοράς των οικονομικών επαγγελμάτων. Καταρχήν, η δημιουργία του Σ.Δ.Ο.Ε.Ε. και του Ο.Ε.Ε. αποσκοπούσε στον έλεγχο του επαγγελματικού χώρου με την υποχρεωτική εγγραφή των πτυχιούχων. Η θεαίωση των επαγγελματικών προσόντων από τον Σ.Δ.Ο.Ε.Ε. ή το Ο.Ε.Ε., αποτέλεσε αντικείμενο της δραστηριότητάς τους σε διάφορες περιόδους. Τέλος, ο έλεγχος του επαγγελματικού χώρου με τη χορήγηση αδειών ασκήσεως επαγγέλματος, αποτελεί τον κεντρικό στόχο του Ο.Ε.Ε. μετά το 1984.

Ο Σ.Δ.Ο.Ε.Ε. είχε διεκδικήσει τον έλεγχο μέρους της αγοράς των οικονομικών επαγγελμάτων μέσω της θεαίωσης των επαγγελματικών δικαιωμάτων όσων είχαν, βάσει της φορολογικής νομοθεσίας, το δικαίωμα να υπογράψουν ισολογισμούς Α.Ε. και Ε.Π.Ε. Καθώς δε γινόταν ούτε στοιχειώδης έλεγχος για την εφαρμογή των διατάξεων της φορολογικής νομοθεσίας σε ό,τι αφορά τα επαγγελματικά δικαιώματα¹⁹, ο Σ.Δ.Ο.Ε.Ε. πρότεινε το 1977 στο Υπουργείο Εμπορίου την έκδοση «λευκής βίβλου» και ταυτότητας ελεγκτών και λογιστών αναγνωρισμένης από το κράτος. Στόχος ήταν η καταγραφή όλων των δικαιούχων να υπογράψουν και να ελέγχουν ισολογισμούς σε ένα μητρώο, το οποίο θα ήταν στη διάθεση των διευθύνσεων του Υπουργείου Εμπορίου

και στις Νομαρχίες, ώστε να ελέγχεται ποιός υπογράφουν τους ισολογισμούς των Α.Ε. και των Ε.Π.Ε. Ο Σ.Δ.Ο.Ε.Ε. επανήλθε στο θέμα του δικαιώματος υπογραφής των ισολογισμών στις 12 Ιουνίου 1980 ζητώντας από τον τότε υπουργό Εμπορίου Στ. Δήμα να του ανατεθεί επίσημα η κατάρτιση Μητρώου των Προσώπων που δικαιούνται να υπογράφουν και να ελέγχουν ισολογισμούς Α.Ε.

Παρά τις διεκδικήσεις του Ο.Ε.Ε., στην πρώτη δεκαετία λειτουργίας του, η ρύθμιση των επαγγελματικών δικαιωμάτων επιτελείται, στο βαθμό που αυτό είναι δυνατόν, μέσω της υποχρεωτικής εγγραφής των πτυχιούχων οικονομικών σχολών. Ωστόσο, η εμπειρία αυτής της δεκαετίας δείχνει ότι η υποχρεωτικότητα της εγγραφής στο Ο.Ε.Ε. δεν αρκεί για την κατοχύρωση των εν λόγω επαγγελματικών δικαιωμάτων. Η μη εγγραφή δεν επιφέρει κυρώσεις και η εγγραφή δε συνοδεύεται από τη χορήγηση άδειας ασκήσεως του επαγγέλματος.

Βέβαια, από την εποχή της ίδρυσής του, το Ο.Ε.Ε. συνδέει την επαγγελματική κατοχύρωση των μελών του με τη χορήγηση άδειας ασκήσεως επαγγέλματος. Το Ο.Ε.Ε. πέτυχε, με την τροποποίηση του ιδρυτικού νόμου, να θέσει τις τυπικές προϋποθέσεις για τον έλεγχο των επαγγελματικών δικαιωμάτων μέσω χορήγησης αδειών ασκήσεως επαγγέλματος. Σύμφωνα με το νόμο 1479/84 (άρθρ. 2), ένας από τους σκοπούς του Ο.Ε.Ε. είναι και η χορήγηση στα μέλη του, που χρησιμοποιούν το πτυχίο τους για επαγγελματικούς λόγους, ειδικής άδειας για να ασκούν οικονομικά επαγγέλματα, η χορήγηση άδειας λειτουργίας (και η καταχώρηση σε ιδιαίτερο βιβλίο των επωνυμιών των ημεδαπών και αλλοδαπών) γραφείων παροχής οικονομικών υπηρεσιών, με οποιαδήποτε νομική μορφή και αν λειτουργούν, ο έλεγχος της νόμιμης λειτουργίας τους και η έκδοση των αναγκαίων πιστοποιητικών για όλες αυτές τις περιπτώσεις.

Η χορήγηση αδειών ασκήσεως επαγγέλματος προϋποθέτει το σαφή ορισμό των οικονομικών επαγγελμάτων. Από πρακτική άποψη, η χορήγηση αδειών ασκήσεως επαγγέλματος, προϋποθέτει Προεδρικά Διατάγματα, τα οποία εκδίδονται με πρόταση του υπουργείου Εθνικής Οικονομίας, ύστερα από γνώμη της Κεντρικής Διοίκησης του Ο.Ε.Ε. και στα οποία καθορίζονται τα οικονομικά επαγγέλματα, των οποίων η άσκηση προϋποθέτει επαγγελματική άδεια²⁰. Τα Προεδρικά Διατάγματα, προβλέπεται επίσης να ορίζουν τις προϋποθέσεις, τα δικαιολογητικά και τις διαδικασίες για τη χορήγηση της άδειας, το εργασιακό περιεχόμενο κάθε επαγγέλματος και τις διαδικασίες για να αποδειχθεί η άσκησή τους. Επίσης, είχε ορισθεί ότι για την έναρξη ή τη συνέ-

χιση της άσκησης οικονομικού επαγγέλματος μετά την 1η Ιανουαρίου 1986, απαιτούνταν η κατοχή επαγγελματικής άδειας του Ο.Ε.Ε.

Ενώ λοιπόν, η ισχύουσα νομοθεσία παρέχει τη δυνατότητα συνολικής ρύθμισης της αγοράς των οικονομικών επαγγελμάτων, δέκα χρόνια μετά την ίδρυση του Ο.Ε.Ε., σε αυτόν τον τομέα της αγοράς εργασίας, οι ουσιαστικές μεταβολές απουσιάζουν. Σχεδόν τίποτε από τα εκ του νόμου προβλεπόμενα δεν εφαρμόστηκε, καθώς ούτε προεδρικά διατάγματα έχουν εκδοθεί, ούτε τα επαγγέλματα για τα οποία απαιτείται η χορήγηση επαγγελματικής άδειας του Ο.Ε.Ε., έχουν προσδιορισθεί. Αυτό δεν οφείλεται στην άρνηση των κρατικών υπηρεσιών και προχωρήσουν στην τυπική και νομοθετική κατοχύρωση των επαγγελματικών δικαιωμάτων των πτυχιούχων οικονομολόγων. Είναι κυρίως ευθύνη του ίδιου του Ο.Ε.Ε. και οφείλεται στα προβλήματα ορισμού των οικονομικών επαγγελμάτων σε μια αγορά με, είτε κατακερματισμένα, είτε αθεσμοποίητα, επαγγελματικά δικαιώματα.

Το γεγονός ότι στην αγορά των οικονομικών επαγγελμάτων παρατηρούνταν, σε ευρύτατη έκταση, απασχόληση μη πτυχιούχων και «ετεροαπασχολούμενων», δε θεωρήθηκε ως εμπόδιο στη διαδικασία θεσμοποίησης και ρύθμισης της αγοράς. Η υποχρεωτικότητα εγγραφής επεκτάθηκε και σε πτυχιούχους μη οικονομικών σχολών, οι οποίοι ασκούν οικονομικά επαγγέλματα. Ο τροποποιηθείς νόμος, προέβλεψε πως από την ημερομηνία έναρξης της ισχύος των αδειών ασκήσεως επαγγέλματος του Ο.Ε.Ε., όσοι πτυχιούχοι άλλων σχολών και ειδικοτήτων (εκτός από αυτές που δικαιούνται να είναι μέλη του Ο.Ε.Ε.), οι μη πτυχιούχοι μισθωτοί και ελεύθεροι επαγγελματίες που ασκούν αποδεδειγμένα, κατά τη δημοσίευση των προεδρικών διαταγμάτων, επαγγέλματα για τα οποία απαιτείται επαγγελματική άδεια του Ο.Ε.Ε., δικαιούνται να εξακολουθήσουν να τα ασκούν χωρίς εμπόδιο²¹. Το Ο.Ε.Ε. ήταν υποχρεωμένο να αποδεχθεί την κατάσταση που είχε δημιουργηθεί από τη μη κατοχύρωση των οικονομικών επαγγελμάτων στην αγορά εργασίας και από το γεγονός ότι μια σειρά πτυχίων χορηγούνταν επί σειρά ετών χωρίς να συνεπάγονται και τη χορήγηση συγκεκριμένων επαγγελματικών δικαιωμάτων. Αυτό το καθεστώς είχε δημιουργήσει μια κατάσταση εκτεταμένης «ετεροαπασχόλησης» στην αγορά των οικονομικών επαγγελμάτων με την οποία το Ο.Ε.Ε., στην προσπάθειά του να κατοχυρώσει τα επαγγελματικά δικαιώματα των πτυχιούχων μελών του, δεν μπορούσε παρά να συμβιβαστεί.

Στην ουσία, πέρα από τα συμβατικά καθήκοντα του Ο.Ε.Ε.,

μετά τη σύνταξη του Προεδρικού Διατάγματος 475/91, το οποίο ορίζει τα του οικονομολογικού επαγγέλματος και τη διαδικασία χορήγησης αδειών από το Ο.Ε.Ε., αρχίζει μια διαδικασία οριοθέτησης και θεσμοθέτησης των οικονομικών επαγγελμάτων στην αγορά εργασίας. Όμως, το κεντρικό εμπόδιο για τη θεσμοποίηση και τη ρύθμισή τους, είναι το πρόβλημα ορισμού των οικονομικών επαγγελμάτων στην αγορά εργασίας. Η λύση του προϋποθέτει την απάντηση στο διττό ερώτημα για ποιά επαγγέλματα προορίζονται και ποιά επαγγέλματα ασκούν οι πτυχιούχοι των οικονομικών σχολών και τμημάτων Α.Ε.Ι. στην αγορά εργασίας της χώρας.

3.2. Ο ορισμός των οικονομικών επαγγελμάτων

Το Ο.Ε.Ε., αλλά και ο Σ.Δ.Ο.Ε.Ε., στη διάρκεια της τελευταίας δεκαπενταετίας, έχουν βρεθεί αντιμέτωποι με το πρόβλημα ορισμού των οικονομικών επαγγελμάτων. Όμως, δεν έχει δοθεί, παρά τα όσα ορίζονται στο Προεδρικό Διάταγμα 475, σαφής και οριστική λύση, τέτοια που να οδηγεί στο σαφή προσδιορισμό των οικονομικών επαγγελμάτων, τα οποία απαιτούν άδεια ασκήσεως επαγγέλματος. Προσεγγίσεις και προτάσεις έχουν υπάρξει πολλές, επηρεάζονται όμως από τα χαρακτηριστικά της έλλειψης θεσμικού πλαισίου που επικρατεί στην αγορά εργασίας των οικονομικών επαγγελμάτων, η οποία στοιχειωδώς ορίζεται ως η αγορά, στην οποία κινούνται οι πτυχιούχοι οικονομικών σχολών και τμημάτων Α.Ε.Ι.

Οι απόπειρες ορισμού των οικονομικών επαγγελμάτων και περιγραφής της αγοράς εργασίας των οικονομολόγων, χαρακτηρίζονται από τρεις οπτικές. Η πρώτη οπτική, η οποία κυριαρχεί στις απόπειρες ορισμού των οικονομικών επαγγελμάτων, συνίσταται σε μια προσπάθεια εμπειρικής ανάγνωσης των δεδομένων της αγοράς εργασίας, ως προς τις επιμέρους επαγγελματικές ειδικεύσεις και απασχολήσεις των οικονομικών επιστημόνων. Η δεύτερη οπτική, συνίσταται στην προσπάθεια ανάλυσης και ταξινόμησης των οικονομικών επαγγελμάτων, με βασικό κριτήριο το επίπεδο εκπαίδευσης. Η τρίτη οπτική, η οποία υιοθετείται σχετικά πρόσφατα, μετά την άγονη προσπάθεια περιγραφής των επιμέρους ειδικοτήτων και υπό την πίεση της ανάγκης για ένα βήμα προς την κατεύθυνση πρακτικού ορισμού των οικονομικών επαγγελμάτων και η οποία κυριαρχεί στο Προεδρικό Διάταγμα 475, είναι περισσότερο αφαιρετική και αναλυτική και συνίσταται στη συγκριτική προσέγγιση των προτύπων ορισμού των επαγγελμά-

των, βάσει συγκρίσεων με άλλα, ήδη κατοχυρωμένα, επιστημονικά επαγγέλματα όπως τα ιατρικά και τα τεχνικά.

Η προσπάθεια εμπειρικής ανάγνωσης των επαγγελματικών ειδικοτήτων των οικονομολόγων, χαρακτηρίζει τη μεγαλύτερη περίοδο της πορείας συγκρότησης του επιστημονικού-επαγγελματικού φορέα των Ελλήνων οικονομολόγων. Ο Σ.Δ.Ο.Ε.Ε., ήδη από τα πρώτα βήματα της δημιουργίας του, το 1975, είχε διατυπώσει πρόταση σύμφωνα με την οποία το Ο.Ε.Ε. θα έπρεπε να χωρίζεται σε 9 επαγγελματικούς κλάδους²². Ένα χρόνο αργότερα, το 1976, η αρχική πρόταση του Σ.Δ.Ο.Ε.Ε. διαφοροποιείται. Η έμφαση μετεφέρεται από τις επαγγελματικές ειδικεύσεις στους τομείς δραστηριότητας των οικονομολόγων ως στελεχών²³. Ωστόσο, οι προτάσεις του Σ.Δ.Ο.Ε.Ε., δεν ήταν πρακτικά αξιοποιήσιμες για τον ορισμό των οικονομικών επαγγελμάτων. Ανάλογη τύχη είχε και η πρώτη πρόταση ορισμού 20 οικονομικών επαγγελμάτων, η οποία διατυπώνεται από την Κεντρική Διοίκηση του Ο.Ε.Ε., στο πλαίσιο των προσπαθειών τροποποίησης του ιδρυτικού νόμου 1100/80²⁴.

Η πορεία αντιμετώπισης του προβλήματος ορισμού των οικονομικών επαγγελμάτων από το Ο.Ε.Ε., προκύπτει ανάγλυφη από τα πρακτικά των Συνελεύσεων των Αντιπροσώπων του Ο.Ε.Ε. και τον Απολογισμό Δράσης της εκάστοτε Κεντρικής Διοίκησης. Επί σειρά ετών, το Ο.Ε.Ε., όντας προσανατολισμένο στην περιγραφή των οικονομικών επαγγελμάτων, με βάση την ποικιλία των επαγγελματικών ειδικοτήτων που παρατηρούνται στην αγορά εργασίας των πτυχιούχων οικονομολόγων, αδυνατεί να καταλήξει σε μια πρακτικά αξιοποιήσιμη πρόταση²⁵. Έτσι, οδηγείται στην υιοθέτηση της δεύτερης οπτικής, η οποία βασίζεται στον προσδιορισμό των οικονομικών επαγγελμάτων βάσει του επιπέδου της εκπαίδευσης. Θεωρεί το οικονομικό επάγγελμα ενιαίο, το οριοθετεί ως προς τα συναφή επαγγέλματα των πτυχιούχων Τ.Ε.Ι. και των αποφοίτων της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, αλλά αφήνει ανοικτό το ζήτημα του προσδιορισμού των επιμέρους ειδικοτήτων²⁶. Το Ο.Ε.Ε. επιχειρεί με αυτήν τη γενική θέση, να λύσει το πρόβλημα προσδιορισμού των οικονομικών επαγγελμάτων και των επαγγελματικών δικαιωμάτων των πτυχιούχων Οικονομικών Σχολών και Τμημάτων, μεταθέτοντας για το μέλλον την αντιμετώπιση του θέματος πως κάθε χορηγούμενο πτυχίο πρέπει να συνοδεύεται από τη χορήγηση ορισμένων βασικών επαγγελματικών δικαιωμάτων στην αγορά εργασίας.

Η τρίτη οπτική, για τον προσδιορισμό των οικονομικών επαγγελμάτων υιοθετείται σχετικά πρόσφατα και βασίζεται στην εμ-

πειρία των ήδη ρυθμιζόμενων επιστημονικών-επαγγελματικών αγορών εργασίας στη χώρα μας. Σύμφωνα με αυτήν την οπτική, ορίζονται δύο πρότυπα των επιστημονικών επαγγελμάτων. Το πρώτο, περιλαμβάνει ένα ενιαίο επάγγελμα πολλών ειδικοτήτων, όπως συμβαίνει με το ιατρικό επάγγελμα. Το δεύτερο πρότυπο, περιλαμβάνει ομάδα επαγγελμάτων με υψηλή ή απόλυτη ειδίκευση, όπως συμβαίνει με τα τεχνικά επαγγέλματα. Σε αυτή τη βάση, το Ο.Ε.Ε., προτείνει την οριοθέτηση ενιαίου επαγγέλματος πολλών ή πολλαπλών ειδικοτήτων²⁷. Η πρόταση αυτή παρέχει τη δυνατότητα υπέρβασης του προβλήματος προσδιορισμού των οικονομικών επαγγελμάτων, που προκύπτει από την ύπαρξη πολλών επιμέρους ειδικοτήτων των πτυχιούχων οικονομικών σχολών. Κάνοντας σαφή το διαχωρισμό μεταξύ επαγγελματικής ειδικότητας και οικονομικού επαγγέλματος, αφενός παρέχει τη δυνατότητα οριοθέτησης των επαγγελματικών δικαιωμάτων των πτυχιούχων Α.Ε.Ι., αφετέρου αποδέχεται την παρατηρούμενη δυναμική αλλαγής ή εμπλουτισμού των επιμέρους ειδικεύσεων που χαρακτηρίζουν τους οικονομικούς επιστήμονες στην αγορά εργασίας.

3.3. Μια ενιαία αγορά με κατακερματισμένα και αθεσμοποίητα επαγγελματικά δικαιώματα

Οι πτυχιούχοι οικονομικών σχολών και τμημάτων Α.Ε.Ι., εισέρχονται στην αγορά εργασίας, αφού εκπαιδεύονται με βάση ένα σώμα γνώσεων, όπου περιλαμβάνονται, σε σύγχρονες ή πεπαλαιωμένες εκδοχές τους, όλες σχεδόν οι γνωστικές ενότητες της οικονομικής επιστήμης, όπως επιμερίζονται στα πλαίσια των ποικίλων προγραμμάτων σπουδών. Αυτά τα προγράμματα σπουδών υλοποιούνται, κατά κανόνα, μέσα από τμήματα δύο ή τριών βασικών κατευθύνσεων ή εξειδικεύσεων όπως είναι τα τμήματα Οικονομικών Επιστημών, Διοίκησης Επιχειρήσεων, Στατιστικής και Πληροφορικής. Όμως στην πλευρά της αγοράς των οικονομικών επαγγελμάτων, η απασχόληση των πτυχιούχων είναι ιδιαίτερα ανομοιογενής. Η ανομοιογένεια της απασχόλησης είναι τόσο θεματική όσο και ιεραρχική.

Θεματική είναι η ανομοιογένεια των επιμέρους επαγγελματικών ειδιεύσεων των οικονομολόγων, η οποία συνδέεται με την εξέλιξη του τεχνικού καταμερισμού της εργασίας στο εσωτερικό των επιχειρήσεων. Τέτοιου είδους ανομοιογένεια είναι η επαγγελματική εξειδίκευση σε θέσεις της παραγωγής, των πωλήσεων, των φορολογιστικών, των χρηματοπιστωτικών, των μηχανογραφι-

κών, των ερευνητικών ή των διοικητικών τμημάτων της σύγχρονης επιχείρησης²⁸. Αυτός ο τεχνικός καταμερισμός των οικονομικών εργασιών είναι συνάρτηση του βαθμού εκσυγχρονισμού των επιχειρήσεων αλλά και του μεγέθους τους. Συμβαίνει δηλαδή κάποιες λειτουργίες όπως π.χ. οι χρηματοπιστωτικές και οι φορολογικές να είναι σε μια επιχείρηση διαχωρισμένες και να αποτελούν αντικείμενο διαφορετικών διευθύνσεων ή ατόμων, ενώ σε άλλες δεν είναι. Στην ελληνική οικονομία, η οποία κυριαρχείται από μικρομεσαίες, και όχι ιδιαίτερα εκσυγχρονισμένες, μονάδες μια σειρά οικονομικών καθηκόντων συγκεντρώνονται σε ένα άτομο-στέλεχος της επιχείρησης.

Ιεραρχική είναι η ανομοιογένεια των θέσεων που κατέχουν οι πτυχιούχοι οικονομικών επιστημών στο εσωτερικό των επιμέρους επαγγελματικών ειδikeύσεων, η οποία περιγράφεται από το διαχωρισμό μεταξύ στελεχών, αυτοαπασχολούμενων ελεύθερων επαγγελματιών και υπαλλήλων. Συνδέεται με την ηλικιακή και την υπηρεσιακή εξέλιξη των πτυχιούχων οικονομολόγων, αλλά επηρεάζεται από παράγοντες όπως τα κοινωνικά χαρακτηριστικά, το φύλο ή τυχόν μετεκπαίδευση στο εξωτερικό, τον κλάδο απασχόλησης κ.λπ.²⁹.

Συνεπώς, με δεδομένη τη θεματική και την ιεραρχική ανομοιογένεια των οικονομικών επαγγελμάτων, ενώ είναι δυνατή η εξωτερική οριοθέτηση του επαγγελματικού χώρου των οικονομικών επιστημόνων, υπάρχει το φαινόμενο της εσωτερικής κινητικότητας στον επαγγελματικό τους χώρο, φαινόμενο που δεν παρατηρείται καθόλου ή σε τέτοια έκταση στην περίπτωση των μηχανικών, των γιατρών ή των δικηγόρων. Αυτή η κινητικότητα μεταξύ διαφορετικών επαγγελματικών ειδikeύσεων (π.χ. από τα λογιστικά στα φοροτεχνικά και τα χρηματοπιστωτικά, ή από τη λογιστική στη μηχανοργάνωση και τη διοίκηση της επιχείρησης), παράλληλα με την κινητικότητα μεταξύ διαφορετικών θέσεων της ιεραρχίας μιας συγκεκριμένης επαγγελματικής ειδikeυσης (π.χ. από υπάλληλος σε αυτοαπασχολούμενο ή σε στέλεχος), είναι ένδειξη ενός επαγγέλματος με πολλές και συχνά πολλαπλές ειδικότητες.

Παρά την έλλειψη θεσμικού πλαισίου για τα επαγγελματικά δικαιώματα στην αγορά των οικονομικών επαγγελμάτων, από την πλευρά των επιχειρήσεων το θέμα αντιμετωπίζεται στα πλαίσια της πολιτικής εργατικού δυναμικού που ακολουθούν. Βέβαια, αυτή δεν είναι ενιαία και ομοιογενής. Για παράδειγμα, στο βαθμό που υφίσταται πολιτική στελεχών, οι εργοδότες του σύγχρονου ιδιωτικού τομέα (σε αντίθεση με τον παραδοσιακό μικρομεσαίο

τομέα) δεν ενδιαφέρονται για την εγγύηση που παρέχει η εγγραφή και η άδεια ασκήσεως επαγγέλματος, αλλά ενδιαφέρονται για την ουσία του επιστημονικού επαγγέλματος, δηλαδή τη γνώση και την κατάρτιση με βάση ένα σώμα επιστημονικής γνώσης. Συχνά όσον αφορά την πρόσληψη ανωτέρων στελεχών ως κεντρικό κριτήριο χρησιμοποιείται το πτυχίο του ξένου πανεπιστημίου, το οποίο αποτελεί βάση για την περαιτέρω κατάρτιση και αξιοποίηση του στελέχους. Η σχέση μεταξύ ελληνικού και ξένου πτυχίου συχνά υποκρύπτει μια ανισότητα στην πληροφόρηση και τη γνώση και υποδηλώνει μια άλλη διάσταση του κατακερματισμού της αγοράς των οικονομικών επαγγελμάτων.

Ο εκ πρώτης όψεως αθεσμοποίητος χαρακτήρας της αγοράς των οικονομικών επαγγελμάτων δε σημαίνει πως στο εσωτερικό αυτής της ενιαίας αγοράς εργασίας δεν έχουν υπάρξει επιμέρους ρυθμίσεις επαγγελματικών δικαιωμάτων. Οι υφιστάμενες και οι διαμορφούμενες ρυθμίσεις, δίνουν την εικόνα μιας κατακερματισμένης αγοράς, στην οποία επιμέρους ομάδες πτυχιούχων έχουν κατοχυρωμένα επαγγελματικά δικαιώματα. Παράλληλα, αυτή η αγορά βρίσκεται υπό διαμόρφωση πρώτον ως προς το «εξωτερικό» της (σε σχέση με τους μη πτυχιούχους και τους πτυχιούχους μη οικονομικών σχολών), δεύτερον, ως προς το «εσωτερικό» της (με την εξομοίωση των επαγγελματικών δικαιωμάτων όλων των πτυχιούχων οικονομικών σχολών). Η διαδικασία αυτή μορφοποιείται στο διάσπαρτο δίκαιο, το οποίο υφίσταται επί δεκαετίες και έχει αναδιαμορφωθεί στη διάρκεια της δεκαετίας του 1980.

Πρωταρχικό στοιχείο αυτών των επιμέρους ρυθμίσεων στην αγορά των οικονομικών επαγγελμάτων είναι το δικαίωμα της υπογραφής. Αυτό αφορά, κατά κύριο λόγο, το δικαίωμα άσκησης του λογιστικού επαγγέλματος και υπογραφής ισολογισμών και, κατά δεύτερο λόγο, το δικαίωμα υπογραφής των οικονομικοτεχνικών μελετών. Το θέμα της υπογραφής ισολογισμών δεσπόζει στο χώρο των οικονομικών επαγγελμάτων κατά τη διάρκεια της τελευταίας τριακονταετίας τουλάχιστον.

Την εποχή σύστασης του Σ.Δ.Ο.Ε.Ε., τα επαγγελματικά δικαιώματα ως προς την άσκηση του λογιστικού επαγγέλματος και το δικαίωμα υπογραφής ισολογισμών καθορίζονταν αφενός από συλλογική σύμβαση εργασίας, αφετέρου από τη φορολογική νομοθεσία. Από τη μία, λογιστές θεωρούνταν, όσοι τηρούσαν ένα από τα βιβλία του Κώδικα Φορολογικών Στοιχείων και δικαιούνταν να υπογράψουν ισολογισμούς οι πτυχιούχοι Οικονομικών Α.Ε.Ι. με διετή προϋπηρεσία³⁰. Από την άλλη, το τότε ισχύον φο-

ρολογικό καθεστώς³¹, όριζε πως ισολογισμοί επιχειρήσεων με ετήσια ακαθάριστα έσοδα άνω των 25.000.000 δραχμών πρέπει να υπογράφονται από πτυχιούχο Ανωτάτης Οικονομικής Σχολής. Κατεξαίρεση επέτρεπε, με ορισμένες προϋποθέσεις³², στους εμπειροτέχνες λογιστές που δεν έχουν πτυχίο οικονομικού Α.Ε.Ι. να υπογράφουν ισολογισμούς Α.Ε.

Μετά την ίδρυση του Ο.Ε.Ε., η τροποποίηση της νομοθεσίας σχετικά με το δικαίωμα υπογραφής ισολογισμών, έγινε κεντρικό αίτημα κατοχύρωσης των επαγγελματικών δικαιωμάτων των πτυχιούχων³³. Μεταξύ των οικονομικών σχολών και τμημάτων οι πτυχιούχοι της Α.Σ.Ο.Ε.Ε. και των Α.Β.Σ. βρίσκονταν σε πλεονεκτικότερη θέση ως προς την αναγνώριση επαγγελματικών δικαιωμάτων στον τομέα υπογραφής και ελέγχου των ισολογισμών. Με αυτήν την τροποποίηση το Ο.Ε.Ε. διεκδικούσε την εξομοίωση των πτυχιούχων των Οικονομικών Τμημάτων των Νομικών Σχολών και της Π.Α.Σ.Π.Ε. με τους πτυχιούχους της Α.Σ.Ο.Ε.Ε., της Α.Β.Σ.Π. και της Α.Β.Σ.Θ., οι οποίοι είχαν ήδη το δικαίωμα υπογραφής ισολογισμών και λογαριασμών αποτελεσμάτων χρήσεως³⁴. Η τροποποίηση έγινε, αλλά αναγνωρίστηκε το δικαίωμα και σε πτυχιούχους της Σχολής Διοίκησης Οικονομίας των Τ.Ε.Ι. να υπογράφουν ισολογισμούς³⁵. Έκτοτε, το Ο.Ε.Ε. ζητά να ξανατροποποιηθεί ο Κ.Φ.Σ., λόγω της εξομοίωσης των πτυχιούχων Α.Ε.Ι. με τους πτυχιούχους Τ.Ε.Ι.

Η παραπάνω ρύθμιση, σε συνδυασμό με άλλες εξελίξεις σχετικά με τα επαγγελματικά δικαιώματα των πτυχιούχων Τ.Ε.Ι.³⁶, οι οποίες επέτρεπαν σε πτυχιούχους των Τ.Ε.Ι. να καταλαμβάνουν θέσεις λογιστού, τις οποίες διεκδικούσε το Ο.Ε.Ε. για τα μέλη του, άνοιξε ένα νέο πεδίο συγκρούσεων για την κατοχύρωση των επαγγελματικών δικαιωμάτων των πτυχιούχων Α.Ε.Ι. Η αντιπαράθεση για τα επαγγελματικά δικαιώματα των πτυχιούχων γενικεύθηκε με τη διαμαρτυρία του Ο.Ε.Ε. κι άλλων ομοειδών επιμελητηρίων (όπως το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, το Γεωτεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, ο Πανελλήνιος Ιατρικός Σύλλογος, το Επιμελητήριο των Εικαστικών Τεχνών, η Ένωση Ελλήνων Χημικών, η Ένωση Ελλήνων Φυσικών, η Ελληνική Μαθηματική Εταιρεία και η Πανελλήνια Ένωση Βιολόγων), κατά της εξομοίωσης των πτυχιούχων Α.Ε.Ι. και Τ.Ε.Ι., ως προς τα επαγγελματικά δικαιώματά τους.

Το νόημα της διαμάχης μεταξύ πτυχιούχων Α.Ε.Ι. και Τ.Ε.Ι. βρίσκεται στο θέμα του ελέγχου της προσφοράς εργασίας στις αγορές των επιστημονικών επαγγελμάτων. Η οριοθέτησή τους, έναντι των μη πτυχιούχων Α.Ε.Ι., αποτελεί κοινό τόπο της δρα-

στηριότητας των επιμελητηρίων. Στον ίδιο άξονα, τοποθετούνται και οι παρεμβάσεις τους, σε σχέση με την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Αξιοσημείωτη είναι η άποψη που έχει εκφράσει, με αφορμή τη διαπίστωση της ύπαρξης 7.000 ανέργων μηχανικών, ο πρόεδρος του Τ.Ε.Ε. ζητώντας «να κλείσουν οι σχολές των Τ.Ε.Ι. που αντιστοιχούν στο Ε.Μ.Π.»³⁷. Παρόμοια αντιπαράθεση δημιουργείται σε περιπτώσεις εξισώσεως πτυχίων και προϋπηρεσίας³⁸.

Τέλος, στη διαδικασία οριοθέτησης της αγοράς των οικονομικών επαγγελματιών, η διαμάχη δεν έχει υπάρξει μόνον με τους μη πτυχιούχους. Αφορά και την οριοθέτηση των επαγγελματικών δικαιωμάτων στο εσωτερικό των πτυχιούχων Α.Ε.Ι., των επιστημονικών επαγγελματιών και των ενώσεών τους. Είναι χαρακτηριστική η έντονη αντιπαράθεση μεταξύ Τ.Ε.Ε. και Ο.Ε.Ε., σχετικά με το θέμα της υπογραφής των οικονομικοτεχνικών μελετών από μέλη του Ο.Ε.Ε., όταν το Τ.Ε.Ε. είχε ταχθεί ρητά κατά της συνυπογραφής³⁹. Ανάλογες συγκρούσεις επαγγελματικών συμφερόντων μεταξύ πτυχιούχων, έχουν υπάρξει και με τους δικηγόρους που απασχολούνται ως οικονομικοί σύμβουλοι⁴⁰.

3.4. Τα οικονομικά επαγγέλματα στο δημόσιο τομέα

Ενώ στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας, το θέμα της υπογραφής ισολογισμών και οικονομικοτεχνικών μελετών, έχει αποτελέσει το κεντρικό πεδίο συγκρούσεων για την οριοθέτηση των επαγγελματικών δικαιωμάτων, στο δημόσιο τομέα της οικονομίας, το κεντρικό θέμα είναι η κατοχύρωση των οικονομικών επαγγελματιών με τη σύσταση κλάδου οικονομολόγων. Αυτό αφορά, τόσο τις Δημόσιες Επιχειρήσεις και Οργανισμούς, όσο και τη Δημόσια Διοίκηση.

Οι Δημόσιες Επιχειρήσεις και Οργανισμοί, βασίζονται σε λειτουργίες, όπως η τιμολογιακή πολιτική, οι προμήθειες, οι επενδύσεις, η χρηματοδότηση κλπ., δηλαδή λειτουργίες που απαιτούν οικονομικούς επιστήμονες. Ωστόσο, στην πλειοψηφία τους, ενώ απασχολούν πτυχιούχους οικονομικών σχολών, δεν έχουν θεσμοθετημένο κλάδο οικονομολόγων στους οργανισμούς τους. Ο Ο.Τ.Ε., για παράδειγμα, απασχολεί 300 οικονομολόγους, αλλά δεν έχει σχετικό κλάδο στον οργανισμό του⁴¹. Το πρόβλημα αυτό, είναι σημαντικό και επίκαιρο. Όταν γίνεται συζήτηση για την προβληματικότητα των Δ.Ε.Κ.Ο. και την ανάγκη λειτουργίας τους, με ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια (ενώ υπάρχει θέμα αν λειτουργούν καν με οικονομικά κριτήρια), γεννάται το θέμα της οικονομικής οργάνωσής τους και το ερώτημα πώς είναι δυνατόν να

υπάρχουν επιχειρήσεις χωρίς την τυπική, έστω, προϋπόθεση του κλάδου των οικονομολόγων. Βέβαια, η ύπαρξη κλάδου οικονομολόγων, δεν οδηγεί από μόνη της στην χρήση των (ιδιωτικο)οικονομικών κριτηρίων. Η ανυπαρξία, όμως, υποδηλώνει μια σπατάλη ανθρώπινου κεφαλαίου στο δημόσιο τομέα, για την οποία ευθύνεται το πολιτικό management.

Στη δημόσια διοίκηση, το θέμα του κλάδου των οικονομολόγων αποτέλεσε αντικείμενο αντιπαράθεσης, στα πλαίσια της διαδικασίας κατάρτισης νέων οργανισμών⁴². Είναι χαρακτηριστική η περίπτωση του οργανισμού του υπουργείου Εθνικής Οικονομίας. Στον τελευταίο οργανισμό του, όχι μόνο δεν προβλεπόταν κλάδος οικονομολόγου, αλλά προτάθηκε και η κατάργηση του κλάδου ειδικών οικονομολόγων που προέβλεπε ο, από το 1962, οργανισμός του υπουργείου. Σύμφωνα με το νέο οργανισμό, προτάθηκε η σύσταση κλάδου Π.Ε.1 (πανεπιστημιακής εκπαίδευσης) οικονομικού, στον οποίο συγκαταλέγονται όσοι έχουν πτυχίο Οικονομικών Επιστημών, Νομικών Σχολών, Σχολών Πολιτικών Επιστημών και Σχολών Κοινωνιολογίας. Επιπλέον, για τον εν λόγω κλάδο, δεν προβλεπόταν ειδικότητες και θέσεις, όπως συμβαίνει για αντίστοιχο κλάδο των τεχνικών.

Η συζήτηση μεταξύ υπουργείου Προεδρίας και Ο.Ε.Ε., σχετικά με τη σύσταση κλάδου οικονομολόγων στη δημόσια διοίκηση, έδειξε την άγνοια των πολιτικών προϊσταμένων της δημόσιας διοίκησης, σχετικά με την ανάγκη ανάλυσης των καθηκόντων και την ουσία της πολιτικής εργατικού δυναμικού στο επίπεδο των επιχειρήσεων και των οργανισμών⁴³. Και ας έχει τονιστεί επανειλημμένα, πως ο δημόσιος τομέας (υπηρεσίες, οργανισμοί και επιχειρήσεις), έχουν ανάγκη από εκσυγχρονισμό της οργανωτικής δομής τους και ότι έχουν ανάγκη από επιχειρησιακά στελέχη⁴⁴. Άλλωστε, μια σοβαρή (μη πελατειακή) πολιτική προσλήψεων και δημιουργίας στελεχών, δεν είναι δυνατόν να μη στηρίζεται στο σαφή προσδιορισμό των θέσεων εργασίας, των καθηκόντων που τις χαρακτηρίζουν και των προσόντων, τυπικών και ουσιαστικών, που πρέπει να έχουν οι υποψήφιοι να τις επανδρώσουν. Η μη κατοχύρωση του κλάδου οικονομολόγων στο δημόσιο τομέα, οφείλεται κυρίως στην έλλειψη πολιτικής απασχόλησης και εκσυγχρονισμού του δημόσιου τομέα στο σύνολό του και συμβάλλει, σ' ένα βαθμό, στη διατήρηση της εκκρεμότητας, ως προς την κατοχύρωση των επαγγελματικών δικαιωμάτων των οικονομολόγων.

Η δραστηριότητα των οικονομικών επιστημόνων και του Ο.Ε.Ε., για τη σύσταση κλάδου οικονομολόγων στο δημόσιο το-

μέα, δε διοργανώνεται με αφετηρία την ανάγκη εκσυγχρονισμού του, αν και συχνά γίνεται επίκληση και αυτού του θέματος. Το αίτημα της συγκρισιμότητας με ήδη κατοχυρωμένα επιστημονικά επαγγέλματα, αποτελεί το έδαφος επί του οποίου διοργανώνεται η παρέμβαση των οικονομικών επιστημόνων στο δημόσιο τομέα. Καθώς δεν κυριαρχεί η ενιαία επαγγελματική συνείδηση και τα αιτήματα για τη συγκρισιμότητα, προωθούνται μέσω του κλασικού συνδικαλισμού, έχουμε στοιχεία μιας ερμηνείας του γιατί δεν υπάρχει ισχυρή πίεση για την κατοχύρωση του επαγγέλματος.

Η συγκρισιμότητα αφορά, τόσο τις αμοιβές, όσο και την υπηρεσιακή εξέλιξη. Η συγκρισιμότητα με το Τ.Ε.Ε. και τους τεχνικούς επιστήμονες, είναι ένα από τα βασικά επιχειρήματα στην πορεία δημιουργίας του Ο.Ε.Ε. Στα μέσα της δεκαετίας του 1970, ο Γ. Στάθης σημείωνε πως «ένας πτυχιούχος τεχνικός προσλαμβάνεται με 17.000 μισθό ενώ ο δικός μας μισθός είναι στο επίπεδο των 10.000 δρχ., ενώ των οικονομολόγων με 2.500 δρχ. ... Αυτό, από τη μία μεριά, έχει σχέση με την υποβάθμιση του περιεχομένου των σπουδών στις Οικονομικές Σπουδές... Από την άλλη μεριά, είναι η ιδιαίτερη προώθηση που επιτυγχάνουν οι διάφοροι φορείς, που είναι ιδιαίτερα οργανωμένοι και στην περίπτωση εδώ, το Τ.Ε.Ε. που προωθεί τα συμφέροντα των τεχνικών...»⁴⁵. Στον τομέα των Δ.Ε.Κ.Ο., τα κρατικά μονοπώλια της Δ.Ε.Η. και του Ο.Τ.Ε., αποτελούν προνομιακό πεδίο συγκρίσεων μεταξύ των μελών του Ο.Ε.Ε. και του Τ.Ε.Ε. και αφορούν, είτε τη στελέχωση των υπηρεσιών τους⁴⁶, είτε το μισθολόγιο⁴⁷. Η συγκρισιμότητα ως αίτημα, δεν εγείρεται μόνον προς την πλευρά των τεχνικών και του Τ.Ε.Ε. Εγείρεται και όταν διαπιστώνεται διαφορετική οικονομική μεταχείριση μεταξύ επιστημόνων πτυχιούχων Οικονομικών και Γεωπονικών σχολών με τα ίδια προσόντα⁴⁸.

Συνολικά, οι παρεμβάσεις του Ο.Ε.Ε. στον ιδιωτικό και το δημόσιο τομέα, δείχνουν τις διαστάσεις της υπό θεσμοθέτηση αγοράς των οικονομικών επαγγελματιών, μετά από δεκαετίες έλλειψης θεσμικού πλαισίου και συνεπώς, ανυπαρξίας αναγνωρισμένων επαγγελματικών δικαιωμάτων για τους πτυχιούχους οικονομικούς επιστήμονες και κατακερματισμού της. Τα ζητήματα επαγγελματικής κατοχύρωσης των πτυχιούχων μελών του Ο.Ε.Ε. που έχουν εγερθεί από την εποχή ίδρυσης του Ο.Ε.Ε.⁴⁹, σε συνδυασμό με τα υφιστάμενα χαρακτηριστικά της αγοράς των οικονομικών επαγγελματιών, δείχνουν πως η κατοχύρωση των επαγγελματικών δικαιωμάτων στην αγορά δεν είναι απλά υπόθεση ορισμού των οικονομικών επαγγελματιών και νομοθετικών ρυθμίσεων.

4. Συμπεράσματα

Οι σύγχρονες κοινωνίες χαρακτηρίζονται από την επέκταση των ρυθμιζόμενων επιστημονικών επαγγελμάτων, τα οποία προϋποθέτουν πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Κατά κανόνα, οι κοινωνιολογικές και οι οικονομολογικές προσεγγίσεις, σημειώνουν τη μονοπωλιακή θέση και λειτουργία των εν λόγω επαγγελμάτων στην αγορά εργασίας, θέση που οδηγεί στη διάγνωση ιδιαίτερων επιστημονικών-επαγγελματικών αγορών εργασίας. Σε αυτές, τα επαγγελματικά δικαιώματα ελέγχονται με μεθόδους, όπως η εγγραφή σε επιστημονικές-επαγγελματικές ενώσεις, η βεβαίωση από αυτές της επαγγελματικής ικανότητας, ή η χορήγηση αδειών ασκήσεως επαγγέλματος.

Στη χώρα μας, τα νομικά, τα ιατρικά και τα τεχνικά επαγγέλματα, ανήκουν σαφώς στην κατηγορία των ελεγχόμενων και ρυθμιζόμενων επιστημονικών επαγγελμάτων. Οι αντίστοιχες επαγγελματικές ενώσεις (σύλλογοι ή επιμελητήρια), διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στη ρύθμιση των επιστημονικών-επαγγελματικών αγορών εργασίας. Τα οικονομικά επαγγέλματα βρίσκονται, τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια, σε μεταβατική περίοδο, η οποία χαρακτηρίζεται από τη δημιουργία του Οικοκοινωνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος και την προσπάθεια κατοχύρωσης και θεσμοποίησης των επαγγελματικών δικαιωμάτων των πτυχιούχων οικονομικών σχολών.

Η αγορά των οικονομικών επαγγελμάτων δεν είναι εύκολο να ορισθεί, αφενός λόγω των ελλειπών στατιστικών στοιχείων⁵⁰, αφετέρου λόγω της μακροχρόνιας αθεσμίας (έλλειψης θεσμικού πλαισίου για τα επαγγελματικά δικαιώματα) και ετεροαπασχόλησης που τη χαρακτηρίζει, καθώς τα οικονομικά επαγγέλματα δεν ασκούνταν μόνον από πτυχιούχους οικονομικών σχολών. Η συλλογική δράση των πτυχιούχων οικονομικών σχολών, η οποία αναπτύσσεται σε μια περίοδο επέκτασης της συνδικαλιστικής δραστηριότητας των μισθωτών και αύξησης των πτυχιούχων στην αγορά εργασίας, αποσκοπεί στην οριοθέτηση και τον έλεγχο αυτής της αγοράς εργασίας.

Το Ο.Ε.Ε. είναι, κατά κύριο λόγο, προϊόν της δραστηριοποίησης των συλλόγων πτυχιούχων οικονομικών σχολών και των πτυχιούχων που απασχολούνται στο δημόσιο τομέα της οικονομίας. Αν οι επιστημονικές-επαγγελματικές ενώσεις ταξινομηθούν ανάλογα με το εάν στα μέλη τους και στις κινητήριες δυνάμεις τους κυριαρχούν οι πτυχιούχοι που υπάγονται στη σχέση επαγγελματίας-πελάτης ή στη σχέση εργοδότης-υπάλληλος, το Ο.Ε.Ε. ανή-

κει μάλλον στη δεύτερη κατηγορία. Η εμφάνιση επιστημονικών ενώσεων, όπως το Ο.Ε.Ε., καθώς έλαβε χώρα σε μια περίοδο επέκτασης της συνδικαλιστικής δραστηριότητας των μισθωτών, μπορεί να ειπωθεί ως τάση συλλογικής έκφρασης σχετικά νέων στρωμάτων της ελληνικής κοινωνίας, ως τάση ανατροπής των φαινομένων εξίσωσης («κλείσιμο της ψαλίδας») στη δομή των μισθών του δημοσίου τομέα⁵¹ και ως τάση επιβολής της συγκρισιμότητας με τις πλέον ισχυρές επιστημονικές-επαγγελματικές ενώσεις της χώρας, όπως το Τ.Ε.Ε.

Η αγορά εργασίας των οικονομικών επαγγελμάτων ήταν και παραμένει σε υψηλό βαθμό μια μη οριοθετημένη αγορά, παρά τις προσπάθειες του Ο.Ε.Ε. να αναδειχθεί σε ρυθμιστή της. Από τα χαρακτηριστικά της αγοράς των οικονομικών επαγγελμάτων, όπου α) απουσιάζει η κατοχύρωση και ο έλεγχος των αποκλειστικών επαγγελματικών δικαιωμάτων για τους πτυχιούχους των Οικονομικών Σχολών και Τμημάτων Α.Ε.Ι. και β) τα επαγγελματικά δικαιώματα σε συγκεκριμένους τομείς της αγοράς (π.χ. υπογραφή ισολογισμών) αποτέλεσαν, στη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, αντικείμενο τροποποιήσεων με ταυτόχρονη επαγγελματική κατοχύρωση των τυπικά ετεροαπασχολουμένων σε οικονομικά επαγγέλματα (πτυχιούχων νομικών, πολιτικών και άλλων επιστημών, καθώς και των μη πτυχιούχων), προκύπτει η εικόνα μιας αθεσμοποίητης και κατακερματισμένης αγοράς εργασίας.

Το Ο.Ε.Ε., στη δεκάχρονη πορεία του, προσπάθησε να λύσει το πρόβλημα του πρακτικού προσδιορισμού των οικονομικών επαγγελμάτων για την άσκηση των οποίων το Ο.Ε.Ε. διεκδίκησε και δικαιούται να χορηγεί άδειες ασκήσεως επαγγέλματος. Μια από τις συνέπειες αυτού είναι πως το Ο.Ε.Ε. δε συσπειρώνει στις λειτουργίες του το σύνολο των ενεργών πτυχιούχων οικονομικών επιστημόνων και επαγγελματιών. Η αιτία αυτού του γεγονότος, πρέπει να αναζητηθεί στη μακροχρόνια άσκηση των οικονομικών επαγγελμάτων σε συνθήκες έλλειψης θεσμικού πλαισίου και κατακερματισμού των επαγγελματικών δικαιωμάτων, καθώς οι Οικονομικές Σχολές και Τμήματα των Α.Ε.Ι., χορηγούσαν και χορηγούν πτυχία, τα οποία δε συνεπάγονται τη χορήγηση διακεκριμένων επαγγελματικών δικαιωμάτων στους πτυχιούχους.

Από την κατοχύρωση των επαγγελματικών δικαιωμάτων στο χώρο των οικονομικών επαγγελμάτων, εξαρτάται η αποτελεσματική λειτουργία του Ο.Ε.Ε. ως επιστημονικού-επαγγελματικού φορέα των Ελλήνων πτυχιούχων οικονομολόγων. Η ανάπτυξη και η καθιέρωση του Ο.Ε.Ε. στην αγορά των οικονομικών επαγγελμάτων και στην «πολιτική αγορά» είναι συνάρτηση, κυρίως, της

δυνατότητας πραγματικού ελέγχου των επαγγελματικών δικαιωμάτων των πτυχιούχων στην αγορά εργασίας, όχι μέσω της υποχρεωτικότητας της εγγραφής στο Ο.Ε.Ε., αλλά βάσει της χορήγησης αδειών άσκησης επαγγέλματος. Η έκδοση του Π.Δ. 475 και η σταδιακή έκδοση αδειών άσκησης του οικονομικού επαγγέλματος, δίνει μια νέα ώθηση προερχόμενη από την «πολιτική αγορά», από το κράτος. Αυτό όμως, δε σημαίνει αυτόματα και έλεγχο της αγοράς εργασίας από το Ο.Ε.Ε.

Το πρόβλημα του προσδιορισμού των οικονομικών επαγγελματιών μπορεί να λυθεί, αφενός μέσω της καταγραφής των επαγγελματικών ειδικεύσεων στην υπάρχουσα αγορά, αφετέρου μέσω της προσέγγισης του οικονομικού επαγγέλματος, ως ενιαίου με πολλές και πολλαπλές ειδικότητες⁵². Με δεδομένη την προώθηση της ελεύθερης διακίνησης μισθωτών και ελεύθερων επαγγελματιών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και τη διαδικασία αμοιβαίας αναγνώρισης διπλωμάτων (τα οποία τίθενται από τις οδηγίες 89/48 και 77/249), είναι εμφανής η ανάγκη ρυθμίσεων που να κατοχυρώνουν τα επαγγελματικά δικαιώματα των πτυχιούχων οικονομικών σχολών και να συμβαδίζουν με τις ρυθμίσεις του Κοινοτικού Δικαίου. Η πρακτική αντιμετώπιση αυτών των θεμάτων, απαιτεί έρευνα που να αξιοποιεί τις μεθόδους και τα συμπεράσματα της Οικονομικής της Εργασίας και των Εργασιακών Σχέσεων – ενός τομέα της οικονομικής επιστήμης που δεν έχει γνωρίσει ιδιαίτερη ανάπτυξη στις Οικονομικές Σχολές και τα Τμήματα των ελληνικών Πανεπιστημίων, ούτε έχει προσελκύσει την προσοχή της επιστημονικής δραστηριότητας του Ο.Ε.Ε.

Σημειώσεις

1. Τα νέα επαγγέλματα στον τομέα των υπηρεσιών συνιστούν μια εξαιρετικά ανομοιογενή κατηγορία, όπου συνυπάρχουν επιστημονικά επαγγέλματα και απλές χειρωνακτικές εργασίες.

2. Ενδιαφέρουσα είναι η ιστορία του Ινστιτούτου Λογιστών του Λονδίνου Margerison (1980). Ήδη από το 1854, είχαν συσταθεί στη Σκωτία Societies των λογιστών. Ένα παρόμοιο, δημιουργήθηκε στο Λίβερπουλ το 1870. Την ίδια χρονιά στο Λονδίνο, λογιστές δυσαρεστημένοι από το γεγονός ότι η Βασίλισσα δεν αναγνώριζε το ιδιαίτερο επαγγελματικό status των λογιστών, συνέστησαν το Ινστιτούτο Λογιστών του Λονδίνου με σκοπό «την αναβάθμιση των γνώσεων και του status των επαγγελματιών λογιστών του Λονδίνου, την προώθηση της αποδοτικότητας και της χρησιμότητάς τους και την έκφραση των απόψεών τους, σε όλα τα θέματα που άπτονται του επαγγέλματος». Κάθε λογιστής που είχε ασκήσει το επάγγελμα επί πέντε

έτη, είχε το δικαίωμα να θέσει υποψηφιότητα για την εγγραφή του στο Ινστιτούτο.

3. Στις 9 Ιουλίου 1974, ομάδα πτυχιούχων οικονομικών σχολών και τμημάτων Α.Ε.Ι., αποφάσισε τη δημιουργία του Συνδέσμου Δημιουργίας του Οικονομικού Επιμελητηρίου Ελλάδος (Σ.Δ.Ο.Ε.Ε.). Ο Σ.Δ.Ο.Ε.Ε., με την υπ' αριθμόν 1981/74 απόφαση του Πρωτοδικείου Αθηνών.

4. Επερωτήσεις σχετικά με το θέμα δημιουργίας οικονομικού επιμελητηρίου (1.10.76), (18.10.76). Πριν από το σχέδιο νόμου που κατατέθηκε στη Βουλή στις 21 Αυγούστου 1978, ψηφίσθηκε στις 14 Νοεμβρίου 1980 και δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως στις 27 Δεκεμβρίου 1980, είχαν κατατεθεί δύο ακόμη νομοσχέδια: ένα το 1975 από την πλευρά βουλευτών της τότε συμπολίτευσης και ένα το 1978 από την πλευρά της αντιπολίτευσης με την υποστήριξη του Σ.Δ.Ο.Ε.Ε.

5. Για την ίδρυση του Ο.Ε.Ε., στο χώρο των οικονομικών επιστημόνων, εκτός από τον Σ.Δ.Ο.Ε.Ε., δραστηριοποιούνται και συντονίζονται μέσω του Σ.Δ.Ο.Ε.Ε., ο Σύλλογος Διπλωματούχων Α.Σ.Ο.Ε.Ε., ο Σύνδεσμος Πτυχιούχων Α.Β.Σ.Π., ο Σύλλογος Πτυχιούχων Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών, ο Σύνδεσμος Τραπεζικών Υπαλλήλων Ανώτατων Σχολών, ο Σύλλογος Επιστημονικού Προσωπικού Α.Τ.Ε., ο Σύλλογος Επιστημονικού Προσωπικού Δ.Ε.Η., ο Σύλλογος Επιστημόνων Υπαλλήλων Ο.Τ.Ε., ο Σύλλογος Επιστημονικού Προσωπικού Α.Ε.Ε. Υδάτων, ο Σύλλογος Επιστημονικού Προσωπικού Ο.Σ.Ε., ο Σύλλογος Επιστημονικού Προσωπικού Ο.Α., το Σωματείο Ορκωτών Λογιστών και ο Σύλλογος Επιστημονικού Προσωπικού Α.Σ.Ο.Ε.Ε. Σύντομα, στους παραπάνω προστίθενται ο Σύλλογος Επιστημονικού Προσωπικού Υπουργείου Γεωργίας, ο Σύλλογος Επιστημονικού Προσωπικού Υπουργείου Κοινωνικών Υπηρεσιών και οι Πτυχιούχοι Οικονομικών Σχολών Εταιρειών Πετρελαιοειδών.

6. Η ραγδαία επέκταση της συνδικαλιστικής δραστηριότητας των μισθωτών μετά τη μεταπολίτευση αναλύεται στο Ιωάννου Χρ., *Μισθωτή Απασχόληση και Συνδικαλισμός*, Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, Αθήνα, 1989.

7. Στην ίδρυση Ο.Ε.Ε. αντέδρασαν τα Εμποροβιομηχανικά Επιμελητήρια Πειραιά, Θεσσαλονίκης, Βόλου, Ηρακλείου, Χανίων, δηλαδή των περισσότερων μεγάλων πόλεων της χώρας. (Οικονομικό Επιμελητήριο, τεύχ. 2, σ. 7).

8. Σε αυτή τη διαδικασία ήταν αποφασιστική η κοινή σύσκεψη εκπροσώπων των Ε.Β.Ε. και της διοίκησης του Σ.Δ.Ο.Ε.Ε., στο Ε.Β.Ε.Α. τις 22 Ιουνίου 1978. Οι εκπρόσωποι των Ε.Β.Ε. αναγνώρισαν τότε την ανάγκη ίδρυσης Ν.Π.Δ.Δ. που θα συμπεριλάβει τους Έλληνες οικονομολόγους, συμφώνησαν στην παροχή από το Ο.Ε.Ε. γνωμοδοτήσεων προς την πολιτεία επί γενικών οικονομικών θεμάτων εκτός εκείνων, για τα οποία η αντίστοιχη αρμοδιότητα ανήκει στα Ε.Β.Ε., αποδέχθηκαν την καταχώρηση των επωνυμιών των μελών του Ο.Ε.Ε. σε διεθνείς οικονομολογικούς οργανισμούς, όμως ακόμη και τότε επέμειναν στη μη χρησιμοποίηση του τίτλου επιμελητήριο από το φορέα των οικονομολόγων και την προαιρετική εγγραφή των επιστημόνων. Ας σημειωθεί ότι έως τότε επιμελητήρια είχαν οι εμποροβιομήχανοι, οι τεχνικοί, οι εφοπλιστές, οι ξενοδόχοι, οι καλλιτέχνες, οι γεωπόνοι. Οι εκπρόσωποι του Σ.Δ.Ο.Ε.Ε. επικαλέστηκαν επίσης το γεγονός ότι

στα Ε.Β.Ε. η εγγραφή είναι υποχρεωτική. (Οικονομικό Επιμελητήριο, τεύχ. 29, σ. 7-8 και τεύχος 28, σ. 9-10. Για την αρχική στάση των Ε.Β.Ε. βλέπε, επίσης και τεύχ. 15, σ. 4-5).

9. Βλέπε σχετικά στο Μωραΐτης Δ., *Το Οικονομικό Επιμελητήριο θα πεθάνει στην γέννα*, Ελευθεροτυπία, 17.11.1980.

10. Για την υποχρεωτικότητα της εγγραφής, ο Δ. Μωραΐτης γ.γ. του Σ.Δ.Ο.Ε.Ε. σημείωνε πως «προβλέπεται σε όλα τα επιμελητήρια της χώρας και του εξωτερικού. Αυτή η υποχρεωτικότητα θα δώσει και οντότητα στο Ο.Ε.Ε. γιατί θα είναι άλλο το κύρος μιας διοίκησης 40.000 επιστημόνων και άλλο μιας διοίκησης πεντακοσίων και χίλιων επιστημόνων. Εξάλλου, η μαζικότητα αυτή θα δώσει την ευκαιρία να επιβιώσουν τα διάφορα όργανα του Επιμελητηρίου και τη δυνατότητα να ιδρυθούν οι επιτροπές εκείνες που είναι αναγκαίες με τις επιστημονικές τους έρευνες να προσφέρουν...» (Οικονομικό Επιμελητήριο, τεύχ. 27, σ. 25-26).

11. Βλέπε σχετικά στο Μωραΐτης Δ., *Το Οικονομικό Επιμελητήριο θα πεθάνει στην γέννα*, Ελευθεροτυπία, 17.11.1980.

12. Έκτοτε, η Κεντρική Διοίκηση του Ο.Ε.Ε. λύνει τυχόν προβλήματα σχετικά με κατηγορίες πτυχιούχων που δεν αναφέρονται σαφώς στο σχετικό άρθρο για τα μέλη του Ο.Ε.Ε.

13. Εκτός από τις απογραφές, τα διαθέσιμα στοιχεία είναι απλές εκτιμήσεις συνδικαλιστών και δημοσιογράφων σχετικά με το ποιοί πτυχιούχοι πράγματι ασκούν οικονομολογικά επαγγέλματα στην χώρα μας. Ο Σύνδεσμος Δημιουργίας του Οικονομικού Επιμελητηρίου Ελλάδος, την περίοδο 1974-81, μιλούσε συνεχώς για 40.000 επιστήμονες που ασκούν οικονομολογικά επαγγέλματα. Σε μια από τις εκδηλώσεις, στο Σ.Δ.Ο.Ε.Ε., ο Αρ. Δερόβος είχε παρουσιάσει αναλυτικότερα στοιχεία σύμφωνα με τα οποία, οι εργαζόμενοι πτυχιούχοι οικονομικών και πολιτικών επιστημών, το 1981 ήταν 36.559, εκ των οποίων, ο κύριος όγκος απασχολούνταν κατά 24,8% σε Δημόσιες Υπηρεσίες, κατά 20% στο Εμπόριο, κατά 15,4% σε Τράπεζες και Ασφάλειες και κατά 13,9% στην Βιομηχανία, Βιοτεχνία, ενώ μόνον το 5% ασκούσε ελεύθερα επαγγέλματα και παρείχε συναφείς υπηρεσίες. Επίσης, σύμφωνα με τα εν λόγω στοιχεία, το 10% των πτυχιούχων Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημόνων, ήταν άνεργοι. Όμως, στην αναφερόμενη μελέτη, δεν αναφέρονταν η πηγή και ο τρόπος υπολογισμού των στοιχείων. Αξίζει πάντως να σημειωθεί πως τα εν λόγω στοιχεία αφορούν και τους πτυχιούχους πολιτικών επιστημών, οι οποίοι σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 1981 ανέρχονταν σε 10.799 άτομα. Επίσης, η κατανομή των πτυχιούχων γίνεται κατά κλάδους οικονομικής δραστηριότητας πράγμα που δεν διευκρινίζει αν ασκούν οικονομολογικά επαγγέλματα ή άλλα.

14. Δεδομένης της έκτασης των μη πτυχιούχων που ασκούν οικονομολογικά επαγγέλματα, ο Σ.Δ.Ο.Ε.Ε. αναγνώριζε τα κεκτημένα δικαιώματα των μη πτυχιούχων επαγγελματιών, οι οποίοι, κατά την ψήφιση του σχεδίου νόμου «ασκούσαν καθήκοντα ή κατέχουν θέσεις για τις οποίες στο εξής απαιτούνταν τίτλος οικονομικού Α.Ε.Ι.» (Οικονομικό Επιμελητήριο, τεύχ. 27, σ. 14-15).

15. Ο εκπρόσωπος του ΠΑ.ΣΟ.Κ. Γ. Παπασπύρου σε συνέλευση του Σ.Δ.Ο.Ε.Ε. στις 20-5-78 στο Κάραβελ, έλεγε πως το Ο.Ε.Ε. πρέπει να γίνει

«ένας θεσμοθετημένος οικονομικός σύμβουλος της κυβερνήσεως, όπως είναι ο θεσμοθετημένος σύμβουλος, Τεχνικός, το Τεχνικό Επιμελητήριο, του οποίου ο πρόεδρος παρίσταται...». Ο δε Α. Κακλαμάνης, σημείωνε πως το Ο.Ε.Ε. πρέπει «να αποτελέσει έναν παράγοντα, ισχυρό παράγοντα, ανάλογο προς το Τεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδος».

16. Σύμφωνα με τις κατά καιρούς δηλώσεις της διοίκησης του Σ.Δ.Ο.Ε.Ε., τα μέλη του ανέρχονταν, τον Οκτώβριο 1978 σε 3.600, τον Ιανουάριο 1979 πέρασαν τις 5.000, το Μάιο 1979 έφτασαν τις 6.000 και τον Ιούνιο 1980 ξεπέρασαν τις 7.000. Ας σημειωθεί ότι δικαίωμα εγγραφής ως μέλη του Σ.Δ.Ο.Ε.Ε., είχαν και οι επί πτυχίω φοιτητές οικονομικών σχολών και τμημάτων Α.Ε.Ι.

17. Σύμφωνα με το μητρώο μελών του Ο.Ε.Ε. το 1984, γράφτηκαν 1.216 νέα μέλη και το 1985 γράφτηκαν 1.075. Μεγαλύτερος αριθμός μελών, 2.753, γράφτηκε το 1986, ενώ το 1987 γράφτηκαν μόνο 600 νέα μέλη.

18. Ενδεικτικά, θλέπε τους Προϋπολογισμούς-Απολογισμούς του Ο.Ε.Ε. και *Οικονομικά Χρονικά*, τεύχ. 32, σ. 29.

19. *Οικονομικά Χρονικά*, τεύχ. 34, σ. 9-11.

20. Βλέπε το άρθρο 3, εδάφιο 6 του νόμου 1479/84.

21. Βλέπε το άρθρο 3 του νόμου 1479/84.

22. Ο Σ.Δ.Ο.Ε.Ε. ήδη από τα πρώτα βήματα της δημιουργίας του είχε διατυπώσει (θλέπε Οικονομικό Επιμελητήριο, τεύχ. 1, Νοέμβριος 1975) πρόταση σύμφωνα με την οποία το Ο.Ε.Ε. θα έπρεπε να χωρίζεται σε 9 κλάδους.

23. Σύμφωνα με άρθρο του Γ. Στάθη, τότε προέδρου του Σ.Δ.Ο.Ε.Ε. στον *Οικονομικό Ταχυδρόμο* (Φ. 1141 της 22.4.1976) προτείνεται στα πλαίσια του Ο.Ε.Ε. να υπάρχουν 9 τμήματα.

24. Στην πρόταση της Κεντρικής Διοίκησης ως επαγγέλματα που προσιδιάζουν στην ιδιότητα του οικονομικού επιστήμονα προτείνονται 20 επαγγέλματα:

Στην πρόταση της Κεντρικής Διοίκησης του Ο.Ε.Ε. ορίζεται ως προθεσμία έναρξης ισχύος της άδειας ασκήσεως οικονομολογικού επαγγέλματος, η 1η Ιανουαρίου 1985. Όπως ήδη αναφέρθηκε ο ορισμός των παραπάνω επαγγελμάτων, δεν περιλήφθηκε στο νόμο 1479/84 και ως ημερομηνία της έναρξης ισχύος της επαγγελματικής άδειας του Ο.Ε.Ε. τέθηκε η 1η Ιανουαρίου 1986. Το δε Ο.Ε.Ε. δεσμεύθηκε να ορίσει και να προτείνει επακριβώς τα οικονομολογικά επαγγέλματα των οποίων, η άσκηση θα προϋποθέτει την επαγγελματική άδεια του Ο.Ε.Ε.

25. Σύμφωνα με τον απολογισμό Δράσης της Κ.Δ. στην Β' Σύνοδο της Συνέλευσης των Αντιπροσώπων (ΣΤΑ) στις 15 και 16 Δεκεμβρίου 1984 σύμφωνα με την απόφαση προηγούμενης ΣΤΑ η σχετική υποεπιτροπή έπρεπε να διαμορφώνει Προεδρικά Διατάγματα για 4 τουλάχιστον Οικονομολογικά Επαγγέλματα.

«Έτσι, αυτά που αρχικά θεωρούνταν σαν οικονομολογικά επαγγέλματα και που ουσιαστικά αναφέρονταν σε ειδικότητες, ξεπεράστηκαν σαν αντίληψη και σήμερα η υποεπιτροπή εργάζεται σε σωστή κατεύθυνση, επιστημονικά θεμελιωμένη για την αντιμετώπιση του θέματος».

Στη Δ' ΣΤΑ του Ο.Ε.Ε. στις 13 και 15 Δεκεμβρίου 1985, η Κ.Δ. ανακοινώ-

νει πως η υποεπιτροπή για τα Οικονομολογικά Επαγγέλματα δεν μπόρεσε να παρουσιάσει μια συνολική πρόταση.

Στη Θ' ΣτΑ που έγινε στις 5 ως 7 Δεκεμβρίου 1986 αναγνωρίστηκε απλά η εκκρεμότητα σχετικά α) με τη σύνταξη σχεδίου Προεδρικού Διατάγματος για το οικονομολογικό επάγγελμα και β) με τη νέα τροποποίηση του 1479/84 για την ημερομηνία έκδοσης άδειας από το Ο.Ε.Ε. για την άσκηση οικονομολογικού επαγγέλματος.

Η Ι' ΣτΑ του Ο.Ε.Ε. στις 20 και 21 Ιουνίου 1987 ενημερώνεται από την Κ.Δ. του Ο.Ε.Ε. πως δεν έχει προχωρήσει σε καμία από τις προγραμματισμένες ενέργειες για τον προσδιορισμό του οικονομολογικού επαγγέλματος και ως εκ τούτου δεν φαινόταν δυνατόν μέχρι το τέλος του 1987, να είχε διαμορφωθεί η οριστική πρόταση του Ο.Ε.Ε. για νομοθετική ρύθμιση κατοχύρωσης του οικονομολογικού επαγγέλματος.

26. Στην Κ' ΣτΑ του Ο.Ε.Ε. στις 11 ως 13 Δεκεμβρίου 1987, η Κεντρική Διοίκηση του Ο.Ε.Ε. ανακοινώνει πως διαμόρφωσε «Το πλαίσιο, για μια σφαιρική και καταρχήν προσέγγιση του θέματος που η Κ.Δ. προτείνει, προσδιορίζεται από τις παρακάτω αρχές:

α) Το οικονομολογικό επάγγελμα είναι ενιαίο.

β) Οι βαθμίδες ευθύνης είναι τρεις:

1. Οικονομολόγοι (Πτυχιούχοι Α.Ε.Ι.).

2. Οικονομοτέχνες (Πτυχιούχοι Τ.Ε.Ι.).

3. Οικονομικοί Βοηθοί (Απόφοιτοι Τ.Ε.Λ.) και

γ) Προσδιορισμός ειδικοτήτων στη βάση της εξειδίκευσης και της απασχόλησης».

Στις επόμενες ΣτΑ ουδέν νεώτερο υπήρξε λόγω προβλημάτων και διαπαραταξιακών συγκρούσεων στην Κ.Δ. του Ο.Ε.Ε. Ωστόσο, αναπτύχθηκε μια φιλολογία υποστήριξης της ανάγκης προσδιορισμού των οικονομολογικών επαγγελμάτων.

27. Βλέπε σχετικά στα Οικονομικά Χρονικά, τεύχ. 52, σ. 11.

28. Αυτού του τύπου η ανομοιογένεια προκύπτει από την ανάλυση της απασχόλησης των οικονομολόγων στο επίπεδο της επιχείρησης και από την ανάλυση της ζήτησης που κοινοποιείται μέσω των δημόσιων και των ιδιωτικών γραφείων εύρεσης εργασίας και δεν απαιτεί ιδιαίτερη στατιστική τεκμηρίωση.

29. Η στατιστική τεκμηρίωση παρόμοιων φαινομένων απαιτεί συστηματική και σε βάθος διερεύνηση της θέσης και της εξέλιξης των οικονομικών επιστημόνων στα πλαίσια της μικροοικονομίας των επιχειρήσεων, πράγμα που υπερβαίνει τα όρια αυτής της μελέτης και τις δυνατότητες συντόμων και ολιγομελών ερευνητικών προγραμμάτων. Τέτοιου είδους έρευνα, δεν έχει αναλάβει ούτε το άμεσα ενδιαφερόμενο σώμα του Οικονομικού Επιμελητηρίου Ελλάδος, το οποίο επιδιώκει και οφείλει να απαντήσει ακριβώς σε αυτό το ερώτημα.

30. Σύμφωνα με την απόφαση 57/1975 του Π.Δ.Δ.Δ. Αθηνών που ρύθμιζε τα της συλλογικής σύμβασης των λογιστών.

31. Βάσει του άρθρου 42 παράγραφος 4 του Κώδικα Φορολογικών Στοιχείων, το οποίο ορίζει τα επαγγελματικά δικαιώματα ως προς την υπογραφή ισολογισμών Ανώνυμων Εταιρειών. Σημειωτέον ότι ο Κ.Φ.Σ. είναι της

αρμοδιότητος του Υπουργείου Οικονομικών.

32. Με την προϋπόθεση ότι έχουν υπογράψει κατά την περίοδο 1965-77 τρεις ισολογισμούς.

33. Το Ο.Ε.Ε. επεδίωξε την τροποποίηση των διατάξεων σχετικά με το δικαίωμα υπογραφής ισολογισμών όπως ορίζεται από το άρθρο 42 του Προεδρικού Διατάγματος 99/77 «Περί Κώδικα Φορολογικών Στοιχείων».

34. Βάσει του άρθρου 42 του Π.Δ. 99/77, δηλαδή του τότε ισχύοντος Κ.Φ.Σ.

35. Ο Κ.Φ.Σ. πράγματι τροποποιήθηκε με το Π.Δ. 336/86, αλλά αναγνωρίστηκε το δικαίωμα και σε πτυχιούχους της Σχολής Διοίκησης Οικονομίας των Τ.Ε.Ι. να υπογράφουν ισολογισμούς και λογαριασμούς αποτελεσμάτων χρήσεως εταιρειών με ετήσια ακαθάριστα έσοδα άνω των 80.000.000 δρχ. με την προϋπόθεση ότι έχουν 5ετή τουλάχιστον πείρα σε λογιστικό οικονομικό κλάδο του δημοσίου ή του ιδιωτικού τομέα.

36. Το Συμβούλιο Τεχνολογικής Εκπαίδευσης προκειμένου να εισηγηθεί στην κυβέρνηση τα επαγγελματικά δικαιώματα των απόφοιτων Σχολών των Τ.Ε.Ι. συγκρότησε το 1984 επιτροπές, στις οποίες ανέθεσε τη μελέτη του θέματος. Μεταξύ αυτών ήταν και μια επιτροπή για τα επαγγελματικά δικαιώματα των πτυχιούχων του Τμήματος Στελεχών Λογιστηρίου των Τ.Ε.Ι. Στη συνεδρίαση του Σ.Τ.Ε. στις 12 και 13 Φεβρουαρίου 1987, η γραμματεία του Σ.Τ.Ε. προωθεί εισήγηση ανάλογου περιεχομένου με τις τροποποιήσεις του Κ.Φ.Σ. που επέφερε το Π.Δ. 336/86. Προτείνεται οι πτυχιούχοι του παραπάνω τμήματος των Τ.Ε.Ι. να καταλαμβάνουν τις θέσεις του κατά νόμο υπεύθυνου λογιστή μετά τη συμπλήρωση πενταετούς συναφούς προϋπηρεσίας σε λογιστικό – οικονομικούς κλάδους του δημόσιου ή του ιδιωτικού τομέα. Ανάλογες προτάσεις έγιναν και για τους πτυχιούχους του τμήματος Διοίκησης Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων των Σχολών Τεχνολογίας Γεωπονίας των Τ.Ε.Ι. σύμφωνα με τις οποίες τα επαγγελματικά δικαιώματα των πτυχιούχων στην τήρηση και ενημέρωση όλων των λογιστικών βιβλίων των συνεταιρισμών και η υπογραφή των ισολογισμών τους.

37. Βλέπε *Ελευθεροτυπία*, 14.2.1989, Κ. Λιάσκας, πρόεδρος του Τ.Ε.Ε.

38. Τέτοιο πρόβλημα δημιουργήθηκε, για παράδειγμα, όταν η Ε.Σ.Υ.Ε. ζήτησε να προσλάβει 18 Οικονομολόγους με την ακόλουθη αγγελία «Ζητείται τίτλος σπουδών εξωτερικού ή εσωτερικού οικονομολογικής κατεύθυνσης ή τριετής τουλάχιστον προϋπηρεσία στο δημόσιο τομέα σε ανάλογο αντικείμενο» (*Οικονομικά Χρονικά*, τεύχ. 43, σ. 4).

39. Βλέπε σχετικά στα *Οικονομικά Χρονικά*, τεύχ. 46, σ. 23. Χαρακτηριστικό των αντιθέσεων μεταξύ Ο.Ε.Ε. και Τ.Ε.Ε., είναι το ότι έγινε, μεταξύ σοβαρού και αστείου, θέμα, στην 12η Συνέλευση των Αντιπροσώπων, το ότι ένας πολιτικός μηχανικός, πρώην στέλεχος του Τ.Ε.Ε. με οικονομικές μεταπτυχιακές σπουδές, έφτασε να γίνει πρόεδρος στο Ο.Ε.Ε.

40. *Οικονομικό Επιμελητήριο*, τεύχ. 6-12, σ. 8.

41. *Οικονομικά Χρονικά*, τεύχ. 51, σ. 16.

42. Η διαδικασία σύνταξης νέων οργανισμών, άρχισε σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου 1586/86 και των εγκυκλίων που εκδόθηκαν με βάση τον ίδιο νόμο, ώστε όλες οι Δημόσιες Υπηρεσίες, του Ν.Π.Δ.Δ., οι Δημόσιοι Οργανισμοί και οι Ο.Τ.Α. να είχαν συντάξει έως την 31 Δεκεμβρίου 1986

νέους οργανισμούς και κανονισμούς λειτουργίας των υπηρεσιών τους.

43. Σύμφωνα με εκτιμήσεις του Δ. Παπούλια, τέως Γ.Γ. Δ.Ε.Κ.Ο. του Υ.Π.Ε.Θ.Ο., που παρουσιάστηκαν το Δεκέμβριο 1987 σε συνέδριο με θέμα τον εκσυγχρονισμό του Δημόσιου Τομέα της Οικονομίας, «λείπουν 3.260 στελέχη από τις Δ.Ε.Κ.Ο. 3.483 στελέχη από την Κεντρική Διοίκηση, 906 άτομα από τα Ν.Π.Δ.Δ. και 468 άτομα από την Τοπική Αυτοδιοίκηση λείπει δηλαδή ένα σύνολο στελεχών για όλο το Δημόσιο Τομέα 9.692 ατόμων».

44. Σύμφωνα με επιστολή του υπουργείου Προεδρίας προς το Ο.Ε.Ε. σχετικά με το θέμα δημιουργίας κλάδου οικονομολόγων στο δημόσιο τομέα «η διάρθρωση των επιμέρους κλάδων προσωπικού καθορίζεται όπως είναι φυσικό, από τις ειδικότερες ανάγκες των υπηρεσιών σε ανθρώπινο δυναμικό. Εν πάσει περιπτώσει, σύμφωνα με την παράγραφο 3 του άρθρου 23 του νόμου 1320/83, τα πτυχία των τμημάτων ή σχολών νομικών, πολιτικών και οικονομικών επιστημών των Πανεπιστημίων, της Παντείου Σχολής, της Α.Σ.Ο.Ε.Ε. και των Α.Β.Σ., είναι ισάξια για την κατάληψη κάθε θέσης στο δημόσιο τομέα, για την οποία απαιτείται ως τυπικό προσόν η κατοχή πτυχίου, οποιασδήποτε από τις παραπάνω ανώτατες σχολές. Με τις προϋποθέσεις αυτές, κατά συνέπεια, δεν είναι δυνατή η σύσταση οποιουδήποτε κλάδου για τον οποίο θα ορίζονταν ως τυπικά προσόντα διορισμού, αποκλειστικά ορισμένα μόνο από τα πτυχία των παραπάνω τμημάτων ή σχολών Α.Ε.Ι.» (*Οικονομικά Χρονικά*, τεύχ. 41, σ. 5).

Σημειώτεον ότι στις αρχές του 1991, η Διοίκηση του Ο.Ε.Ε. ζητούσε συνάντηση με τον υπουργό Προεδρίας για το θέμα της θεσμοθέτησης κλάδου οικονομολόγων στο δημόσιο τομέα.

45. Βλέπε στο Οικονομικό Επιμελητήριο, τεύχ. 29, σ. 58.

46. Στην περίπτωση της Δ.Ε.Η., οι συνδικαλιστές υποστηρίζουν πως «οι μηχανικοί πήραν όλες τις θέσεις... με χαρακτηριστικό παράδειγμα το ότι ακόμη και ο βοηθός γενικός Οικονομικού Διευθυντή είναι μηχανικός», ενώ αναφέρεται και η περίπτωση του επιδόματος Τ.Ε.Ε. 40% που δόθηκε το 1967.

47. Στον Ο.Τ.Ε., για παράδειγμα, παρατηρείται η διάκριση μεταξύ πτυχιούχων οικονομικών και τεχνικών καθώς στην εισαγωγή υπάρχει διαφορά ενός κλιμακίου και στην κατάληξη η διαφορά γίνεται δύο κλιμακίων. Ανάλογα προβλήματα υπάρχουν και στην Δ.Ε.Η. (βλέπε στα *Οικονομικά Χρονικά*, τεύχ. 30, σ. 4-5).

48. Στην Ένωση Γεωργικών Συνεταιρισμών Κιλκίς, για παράδειγμα, ζητούνται βασικές ενιαίες μισθολογικές αρχές, οι οποίες διεκδικούνται σε όλο το δημόσιο τομέα, όπως: α) κάθε μισθωτός με τα ίδια τυπικά προσόντα να διανύει τον ίδιο αριθμό μισθολογικών κλιμακίων, β) ενιαία αντιμετώπιση όλων των πτυχιούχων Α.Ε.Ι., τόσο κατά την εισαγωγή τους όσο και κατά την εξέλιξή τους, μέχρι και το ανώτατο μισθολογικό κλιμάκιο, γ) εξέλιξη όλων των πτυχιούχων μέχρι το καταληκτικό κλιμάκιο (*Οικονομικά Χρονικά*, τεύχ. 6, σ. 6).

49. Οι παρεμβάσεις του Ο.Ε.Ε. αφορούσαν θέματα, όπως η υπογραφή των ισολογισμών και των οικονομικοτεχνικών μελετών, ο έλεγχος των ισολογισμών των Α.Ε., η λογιστική τυποποίηση, η διδασκαλία της πολιτικής οικονομίας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, η όμοια βαθμολογική και μισθο-

λογική εξέλιξη των οικονομολόγων και των μηχανικών σε δημόσιες επιχειρήσεις (Δ.Ε.Η., Ο.Τ.Ε., Ο.Σ.Ε. κλπ.), η κάλυψη θέσεων σε διαγωνισμούς, η τροποποίηση προϋποθέσεων συμμετοχής σε διαγωνισμούς και προϋποθέσεων προσλήψεως, η ίση μεταχείριση οικονομολόγων (όταν π.χ. ζητείται πτυχίο Α.Σ.Ο.Ε.Ε.), η βαθμολογική αναδιάρθρωση των θέσεων και του προσωπικού της Δημόσιας Διοίκησης.

50. Τα στοιχεία που συγκεντρώνει το Ο.Ε.Ε. κατά την εγγραφή των μελών του, δε φαίνονται να είναι ούτε αντιπροσωπευτικά του συνόλου της απασχόλησης, ούτε συλλέγονται σε μορφή τέτοια που να περιγράφεται η δυναμική της απασχόλησης των μελών του στην αγορά εργασίας. Κατά την άποψή μας, το έργο του προσδιορισμού των οικονομολογικών επαγγελματών στο βαθμό που δεν είναι δυνατό να αντιμετωπισθεί μόνον με δειγματοληπτική έρευνα μεταξύ των οργανισμών και επιχειρήσεων της χώρας. Λόγω του αυξημένου ποσοστού αυτοαπασχόλησης θα πρέπει να συνδυασθεί με την ανάληψη ερευνών για την επαγγελματική διαδρομή των πτυχιούχων κάθε σχολής που απευθύνεται στην αγορά οικονομολογικών επαγγελμάτων.

51. Είναι χαρακτηριστικά τα λόγια του αναπληρωτή Γραμματέα της Ο.Μ.Ε.-Ο.Τ.Ε. για «μία τάση υποβάθμισης των οικονομολόγων και σε μισθολογικό και σε βαθμολογικό επίπεδο, σαν συνέπεια της ευρύτερης λαϊκίστικης αντίληψης που τα τελευταία χρόνια ταλαιπωρεί ολόκληρο σχεδόν το επιστημονικό δυναμικό της επιχείρησης» (Οικονομικά Χρονικά, τεύχ. 51, σ. 16). Σημειωτέον ότι η διαδικασία διεκδίκησης της επαγγελματικής και μισθολογικής ιδιαιτερότητας των πτυχιούχων είναι δυνατόν να τροφοδοτήσει φυγόκεντρες δυνάμεις με πιθανές συνέπειες και στη διάρθρωση του συνδικαλισμού των μισθωτών.

52. Χρήσιμη για την ταξινόμηση των οικονομολογικών επιστημονικών επαγγελμάτων είναι η Αναθεωρημένη Διεθνής Πρότυπη Ταξινόμηση των Επαγγελμάτων (ILO, 1987), η οποία εγκρίθηκε στην 14η Διεθνή Συνδιάσκεψη των Στατιστικών της Εργασίας.

Βιβλιογραφία

- Cawson A.I. (ed), *Organised Interests and the State Studies in Meso-Corporatism*, Sage, New York, 1985.
- ILO, *Revision of the International Standard Classification of Occupations*, International Labour Office, Geneva, 1987.
- Ιωάννου Χρ., *Μισθωτή Απασχόληση και Συνδικαλισμός*, Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, Αθήνα, 1989.
- Ιωάννου Χρ., «Τα Επιστημονικά Επαγγέλματα στην Αγορά Εργασίας, Εισαγωγή στο Θεωρητικό Πλαίσιο», *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, 1994, τεύχ. 13, σ. 127-139.
- Margerison T., *The Making of a Profession*, The Institute of Chartered Accountants in England and Wales, London, 1980.
- Psacharopoulos G. and Arriagada A.M., «The Educational Composition of the La-

bour Force: An International Comparison», *International Labour Review*, vol. 125, No 5, 1986, σ. 561-574.

Schmitter Ph. C. and Streeck W. (eds), *Private Interest Government - Beyond Market and States*, Sage, London, 1985.

Whitfield K., «Professional Labour Markets», στο Greedy J. and Thomas B., *The Economics of Labour*, Butterworths, 1982.

